ҚИШЛОҚ ҲАҚИҚАТИ

1993 йил 4 февраль
ПАЙШАНБА
№ 15 (5.458).
НАРХИ: ОБУНАЧИГА 3 СЎМ, СОТУВДА 5 СЎМ.

Ўзбекистон Республикаси ижтимоий-сиёсий газетаси • 1974 йил 1 январдан чиқа бошлаган

БАҲОР МАВСУМИ ЯҚИН

ТАРАДДУД

Дўстлик районидаги Мамажон Дадажонов номли давлат хўжалиги чўлқуварларининг ҳозирги иқтисодий қийинчиликлар ўткинчи эканлигига ишончи комил. Шу боисдан сабр-бардош, аҳил-иноқликни маҳкам тутиб, дуч келинаётган муаммо ва мушкулликларни тадбиркорлик, ишчанлик билан ҳал қилиш пайидан бўлмоқдалар. Хўжаликда айниқса кишиларга ғамхўрлик кучайтирилмоқда. Маъмурият меҳнаткашларга ҳам моддий, ҳам маънавий томондан кўмаклашиб келаяпти.

Бу ерда хайрли ишлар изчил амалга оширилаётир. Республика раҳбариятининг фармону қарорлари бу борада муҳим дастур вазифасини ўтамоқда. Тўрт мингдан зиёд аҳолининг яшаш тарзи яхшиланиб бораяпти. Кейинги икки йилда хонадонлар тўлиқ табиий газ ва ичимлик сув билан таъминланди. Марказий қўрғон кўчалари асфальтланган. Кўплаб майда корхоналар эл хизматида. Айниқса тегирмон, мойжувоз, оҳак цехи, дурадгорлик устахонаси ишлаб чиқараётган маҳсулотлар ва буюмлар одамларга жуда маъқул бўлмоқда.

Айни пайтда чорва қишлови муваффақиятли ўтмоқда. Қарийб 3 минг бош қорамол, 3 мингдан зиёд қўйэчки тўйимли озуқалар билан боқилмоқда. Қиш ойлари учун ва эрта баҳорга етиб ортадиган миқдорда ем-хашак жамғарилган.

Деҳқонлар эса шу кун юмушларини қизғин бажаришмоқда. Экин майдонларига яхоб бериш, тупроқ шўрини ювиш, техника воситаларини таъмирлаш ва бошқа юмушлар ўз вақтида адо этилмоқда. Пахтакорлар бу йил 8,5 минг тонна хом ашё етиштиришга бел боғлашмоқда. Шунингдек ғалла, пилла, полиз, картошка, сабзавот ва бошқа маҳсулотлар тайёрлаш ҳам ўтган йилдагидан оширилади. Бунга ҳозирдан пухта ҳозирлик кўрилаяпти. Далаларга қарийб 30 минг тонна маҳаллий ўғит ташиб чиқарилди. Кўплаб дренаж ва зовурлар таъмирланди. Барча техника воситаси созланиб, ишга шайлаб қўйилди.

СУРАТЛАРДА: 1. Моҳир таъмирчилар Султон Йўлдошев ва Музаффар Бойбеков. 2. Ишга тахт қилинган техника.

К. ЖЎРАҚУЛОВ
олган суратлар.

ПУХТА ЗАМИН

Янгийўл районидаги «Дўстлик» жамоа хўжалиги аъзолари 1992 йили қийин об-ҳаво шароитига қарамай фидокорона меҳнат қилиб, давлат топшириқларини шараф билан адо этгандилар. Айниқса, пахтачиликда юқори натижага эришилди. Деҳқонлар 607 гектар майдоннинг ҳар гектаридан 27,5 центнердан ҳосил йиғиштириб олиб, жами 1667 тонна миқдорида хом ашё тайёрладилар.

Жамоада меҳнаткашлар манфаатдорлиги ошаётганлиги ютуқлар омили бўлмоқда. Колхозчиларга яхши ҳақ тўланаётганлиги сабабли улар бутун куч ва маҳоратларини ишга солмоқдалар. Шу боис барча бўлинмаларда режалар шараф билан уддаланмоқда. Айниқса, Аҳмадали Алижонов, Маматқул Абдураҳимов ва Нурмуҳаммад Усмонов каби тажрибали деҳқонлар етакчилик қилаётган бригада аъзолари бошқаларга ўрнак бўлишаяпти. Шунингдек, Тўхтамиш Улуғов, Умрзоқ Ражабов каби оилавий пудратчилар эса ҳосилдорликни оширишда энг юқори кўрсаткичга эришиб келмоқдалар.

— Ҳукуматимиз томонидан қишлоқ хўжалик маҳсулотлари харид нархининг оширилиб бораётганлиги фидокорона меҳнатимиз қадрланаётганлигидан далолатдир, — дейди жамоа хўжалиги бошқаруви раиси муовини Абдурашид Ҳожимуҳамедов. — Энг қувончлиси асосий тармоқ ҳисобланган пахтачиликда режадаги ҳосилнинг 15 фоизи ҳамда топшириқдан ташқарисининг ҳаммаси ихтиёримизда қолдирилаётганлиги ҳозирги бозор шароитида иқтисодиётимизни юксалтиришга ёрдам бермоқда. Бу бизни тадбиркорлик ва янгича ишлашга ўргатмоқда.

Айни пайтда хўжалик далаларида 1993 йил ҳосилига пухта замин қўйилмоқда. Сифатли шудгорланган майдонларга маҳаллий ўғитлар ташиб чиқарилмоқда. Бунга етарли ишчи кучи ва техника ажратилган. Шунингдек жамоада техника ремонти ҳам қизғин бормоқда. Ҳозир амалга оширилаётган ишларнинг ҳаммаси бу йилги мўл ҳосилга пухта замин эканлигини билган хўжалик деҳқонлари қиш мавсумида ҳам тадбиркорлик билан иш юритмоқдалар.

Э. ТЎЛАГАНОВ,
«Қишлоқ ҳақиқати» мухбири.

ПРЕЗИДЕНТ ҲУЗУРИДА ҚАБУЛ

2 февраль куни Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримов мамлакатимизга расмий ташриф буюрган Эрон Ислом Жумҳурияти ташқи ишлар вазири Али Акбар Вилоятий раҳбарлигидаги Эрон Ислом Жумҳурияти делегациясини қабул қилди.

Учрашув чоғида Президент Ислом Каримов ўтган йилнинг ноябрь ойида Эронда мамлакатларимиз ўртасидаги ўзаро ҳамкорликни ривожлантириш учун кенг имкониятлар яратадиган муҳим ҳужжатлар имзоланганини қайд этди. Бу ҳужжатларни амалга татбиқ этиш муҳимлигини таъкидлар экан, айниқса, темир йўл, автомобиль йўли қурилиши ҳамда ҳаво йўллари очилишини тезлаштириш азалдан тарихи ва маданияти муштарак халқларимизнинг дўстона иқтисодий муносабатларини амалий изга кўчиришда бетакрор ўрин тутишини уқтирди.

Эрон Ислом Жумҳурияти ташқи ишлар вазири Али Акбар Вилоятий Ўзбекистон Республикаси раҳбариятининг халқларимиз ўртасидаги алоқаларни ривожлантириш борасидаги ташаббусларини юксак баҳолаб, бу эзгу интилиш Эрон томонидан қўллаб-қувватланишини маълум қилди.

Самимий ва ишчанлик руҳида ўтган мулоқот чоғида Эрон Ислом Жумҳуриятининг Ўзбекистон Республикасидаги муваққат ишлар вакили Ҳошимий Гулпоёгоний ҳозир бўлди.

(ЎзА).

САМИМИЙ СУҲБАТ БЎЛИБ ЎТДИ

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримов мамлакатимизда меҳмон бўлиб турган Америка Қўшма Штатлари халқаро тараққиёт агентлигининг Ўрта Осиё бўйича регионал директори Крейг Бакни қабул қилди.

Суҳбат чоғида Ўзбекистон ва Америка Қўшма Штатлари ўртасида техник ҳамкорликнинг мавжуд ва таклиф этилаётган дастурлари хусусида сўз борди.

(ЎзА).

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ПРЕЗИДЕНТИНИНГ ФАРМОНИ

С. С. САФОЕВНИ ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ТАШҚИ ИШЛАР ВАЗИРИ ЭТИБ ТАЙИНЛАШ ТЎҒРИСИДА

Сафоев Содиқ Солиҳович Ўзбекистон Республикаси ташқи ишлар вазири этиб тайинлансин.

Ўзбекистон Республикасининг Президенти
И. КАРИМОВ.

Тошкент шаҳри,
1993 йил 2 февраль.

ДАВОСДАГИ УМУМЖАҲОН ИҚТИСОДИЙ АНЖУМАНИ

Маълумки, Швейцариянинг пурвиқор Альп тоғлари бағрида жойлашган Давос шаҳрида ҳар йили жаҳон иқтисодий анжумани ўтказилади. Унда машҳур сиёсатдонлар — давлат бошлиқлари ва ҳукумат раҳбарлари, таниқли иқтисодчи олимлар ва жамиятшунослар иштирок этадилар.

Мамлакатимиз Президенти Ислом Каримов ушбу халқаро анжуманда иккинчи марта иштирок этди ва мустақил Ўзбекистоннинг, шунингдек Марказий Осиё давлатларининг жаҳон сиёсати ва иқтисодиёти майдонига чиқиши йўллари хусусида етук раҳбарлар ва иқтисодчилар билан фикрмулоҳазаларини ўртоқлашди.

Америка Қўшма Штатларининг якка ўзи жаҳон иқтисодиётини таназзулдан қутқаришига умид қилса бўладими деган савол, минтақавий иқтисодий ҳамкорликнинг келажаги, Альп ўртоқлари муҳофазаси, иммунитет етишмаслиги ва ирсият масалалари — Швейцариянинг Давос шаҳрида ўз ишини тугатган жаҳон иқтисодий анжуманининг дастуридан ўрин олган умуминсоний масалаларнинг тўлиқ бўлмаган рўйхати ана шулардан иборат.

Анжуманда Марказий Осиё муаммолари бўйича бир неча муҳокамалар бўлди ва махсус давра суҳбатида минтақанинг ҳозирги аҳволига халқаро хавфсизлик нуқтаи назаридан астойдил ёндашилди. Анжуман ишида иштирок этган мамлакатимиз Президенти Ислом Каримов Марказий Осиё дунёни икки жиҳатдан қизиқтиради, деб айтди. Давлат бошлиғининг фикрича, биринчидан минтақа янги кескинлик ва бошбошдоқлик манбаига айланмаслиги керак, иккинчи сабаб эса Марказий Осиё ўлкаларининг қайси бир тараққиёт йўлини танлашидир.

Биз, деди Ислом Каримов, мамлакатимизни тараққиётга ва халқаро ҳамжамиятга яқинлаштирувчи йўлдан борамиз ва барча илғор давлатларнинг синашта тажрибаларидан фойдаланамиз. Давлат бошлиғи сўзини якунларкан, биз давлат ва миллий мустақиллигимизни энг аввало минтақа равнақига эришиш учун бирёқлама хом ашё иқтисодиётидан қутулишга хизмат қилдирамиз деб алоҳида таъкидлади.

Марказий Осиё ҳамдўстлиги келажаги хусусида тўхталаркан, Қозоғистон Республикаси Президенти Нурсултон Назарбоев Марказий Осиё барқарорлик марказига айланиши мумкин, деди. Давлат бошлиғи Қозоғистон Республикаси ўз мустақиллигини ва дахлсизлигини Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлиги мамлакатлари билан алоқаларни мустаҳкамлаш ва қолаверса, Ўзаро Иқтисодий Ҳамкорлик ташкилотининг собиқ аъзолари билан аввалги алоқаларни тиклаш йўлидан бориш билан мустаҳкамлайди, деб умид билдирди.

Эрон Ислом Республикаси, Покистон Ислом Республикаси ва Туркия Республикаси вакиллари Марказий Осиёдаги мустақил давлатларнинг бозор иқтисодиётига талофотларсиз ўтиши учун минтақавий ҳамкорликни кучайтириш зарурлигини ва бу давлатларнинг Туркистон ўлкаларига ёрдам беришга тайёр эканини билдирдилар. Покистон Бош вазири Муҳаммад Навоз Шариф минтақа мамлакатлари билан Марказий Осиёдаги давлатларнинг тарих тақозоси туфайли узилиб қолган анъанавий алоқаларини қайта тиклаш ва уларни такомиллаштириш бу ўлкаларнинг равнақига асос яратади, деди. Эрон Ислом Жумҳурияти Марказий банкининг бошқарувчиси Муҳаммад Ҳусайн Одилий минтақада кўпёқлама ҳамкорлик алоқаларининг вужудга келиши икки томонлама алоқалар билан уйғунлашиб кетиши фойдалидир, деб алоҳида таъкидлади. Покистон, Туркия ва Эрон вакиллари Марказий Осиё давлатларининг илиқ денгизларга чиқиши ва Европа билан қизғин савдо-сотиқ қилиши учун бу мамлакатлар ўз ҳудудидан йўл ўтказишга тайёр эканликларини қайта-қайта маълум қилдилар.

Америкалик таниқли олим Стенли Хоффман якшанба куни бўлиб ўтган ялпи мажлисда нутқ сўзларкан, хавфсизлик тўғрисида сўз юритилганда эндиликда ниманинг хавфсизлиги хусусида тўхталиш зарур, деган саволни ўртага ташлади. Унинг фикрича, илгари биринчи галда айрим давлатларнинг хавфсизлиги тўғрисида сўз юритилган бўлса, эндиликда чамаси ҳар бир одамнинг хавфсизлиги биринчи даражали масалага айланди. Ҳозир ҳарбий хавфдан ташқари иқтисодий, табиат мувозанати, ҳатто жамиятга таҳдид солаётган гиёҳвандликни кенг муҳокама қилиш вақти келди. Алломанинг хулосасига кўра, ҳозирги мавжуд хавфсизлик тизимлари анча эскириб қолди, бинобарин, хавфсизликни таъминлашнинг янги шаклларини ишлаб чиқиш ва ҳамкорликда аралашиш воситасида турли можароларнинг олдини олиш мавриди етди.

Кўриниб турибдики, Давос шаҳрида бўлиб ўтган халқаро анжуманда икки муҳим нарса алоҳида қайд этилди: биринчидан, жаҳон иқтисодиётида мафкуравий қобиқдан чиқиш жараёни изчил давом этмоқда, иккинчидан, ривожланиш даражасидан қатъий назар, ҳар бир давлатнинг хавфсизлиги ва иқтисодиётининг мўътадиллиги умумжаҳон жараёнидан четда қолиб кетмаслиги керак. Минтақавий иқтисодиётнинг жаҳон иқтисодиётида етакчи мавқега эга бўлиб бораётгани туфайли мустақил Ўзбекистоннинг Марказий Осиё давлатлари ва Жануби-Ғарбий Осиё мамлакатлари билан қизғин ҳамкорлик қилишга интилаётгани умуминсоний жараёнда фаол иштирок этаётганимиздан далолат беради.

(ЎзА).

* * *

Швейцариянинг Давос шаҳрида бўлиб ўтган жаҳон иқтисодий анжуманида иштирок этган Ўзбекистон Республикасининг Президенти Ислом Каримов 1 февраль куни Тошкентга қайтиб келди.

ИПАК ПАХТА МУАММОСИ

Республикамиз экин майдонларининг катта қисмида асосан тўқимачилик саноати учун керакли IV, V, VI хилларга мансуб пахта етиштирилади. Ингичка толали хом ашё ялпи оқ олтин салмоғида озроқ миқдорни ташкил этади. Ҳолбуки, ипак пахта толаси ўз саноатимиз учун ҳам, хорижга сотишда ҳам харидоргир, истеъмолталаб ҳисобланади. Бизда унинг яхши навлари бор. Уларнинг толаси майин, пишиқ, эгилувчан. Шу боисдан ундан қимматли матолар тўқилади.

Тўқимачилик саноатида 1 тонна ипак пахта толасини ишлатиш самарадорлиги ўрта толали навларникига нисбатан 1,3—1,4 баробар кўп ма[illegible] чиқиши билан исботланади. Бинобарин, ундан кўпроқ даромад олинади.

Пахта етиштирадиган қатор хорижий мамлакатларда ингичка толали навлар ўстириладиган майдонлар тўхтовсиз ўсиб бормоқда. Уларда ўз талабларини қондириш, четга сотиш мақсадида янги навлар яратишга, кўпроқ хом ашё тайёрлашга эътибор кучаймоқда. Масалан, 1985—1988 йилларда ингичка толали пахта тайёрлаш АҚШда 28,3 минг тоннадан 70,6 минг тоннага, ХХРда 37 минг тоннадан 59,9 минг тоннага, Исроилда 5 минг тоннадан 12,3 минг тоннага етди. Япония, Тайван, Гонконг, Албания, Португалия, Греция, Швейцария, Германия каби давлатларнинг ингичка толага талаби барқарор турибди. Бу жаҳон бозорида маҳсулот баҳоси юқори бўлишига олиб келмоқда.

АҚШдан олинган маълумотларга кўра, бултур ноябрь ойида Гиза—45, Гиза—70, Гиза—81 навларнинг 1 тонна толасининг баҳоси тегишли равишда 4729, 3687 ва 2668 долларни, бизнинг биринчи тип толамиз эса 2108 долларни ташкил этди. Ўрта толали маҳсулот эса 1345 долларга тўғри келди.

Ўзбекистон МДҲ давлатлари ўртасида ингичка толали пахта етиштирувчи асосий республика ҳисобланади. Жумҳуриятимизда бундай ғўза навларини экиш ва пахта етиштириш учун барча шароит мавжуд. Айниқса жанубий минтақаларда тупроқ ва иқлим шароити бунга қўл келади. Мамлакатимизда кўпдан бери ипак пахта навларини яратиш учун илмий-ишлаб чиқариш манбалари барпо қилинган. Уруғчилик, ингичка толали ғўза ўстириш агротехникаси яратилган. Заводлар бундай хом ашёни қайта ишлаш учун ҳамма имкониятга эга. Шунингдек, жамоа ва давлат хўжаликларида ипак пахта навларини ўстириш борасида яхши тажриба тўпланган.

Буларнинг ҳаммаси республикамизда ингичка толали хом ашё етиштиришни янада кўпайтириш мумкинлигини кўрсатади. Бундай навлар экиладиган майдонлар ҳажми 1970 йилги 70 минг гектардан 1987 йилда 206,8 минг гектарга етди. Хом ашё етиштириш эса 195 минг тоннадан 587 минг тоннага кўпайди. Аммо кейинги йилларда бу навларга эътибор бироз сусайди. 1989 йилдан бошлаб ипак пахта майдонлари кескин камайди. Ўтган йилга келиб у 92 минг гектарни ташкил этди.

Хўш, бунга сабаб нима? Тўғри, сўнгги пайтларда жумҳуриятимизда озиқ-овқат маҳсулотларини кўпайтириш мақсадида ғалла ва чорва озуқаси экинлари пайкаллари кенгайтирилмоқда. Бундан ташқари аҳолига томорқа учун минглаб гектар ер ажратилаяпти. Булар асосан пахтазорлар ҳисобига бўлаётир. Лекин чатоғи шундаки, ўрта толали пахта майдонлари 20 фоиз, ингичка толали нав пайкаллари эса 2,2 баробар қисқарди. Айрим хўжаликлар ва районларнинг раҳбарлари ипак пахтанинг саноатбоп, истеъмолталаб эканлигини билатуриб уни камайтиришмоқда. Ёхуд экиш режасидан буткул чиқариб ташлашмоқда.

Жумҳуриятимизда асосан учинчи хилга мансуб ингичка толали навлар экилади. Бу нав пахта билан тўртинчи хилга мансуб ўрта толали хом ашёнинг харид баҳоларида фарқ жуда оз. 1992 йилдаги пахта харид баҳолари ўртасидаги тафовут бор-йўғи 1080 сўмни ёки 3,3 фоизни ташкил қилади. Шу боисдан хўжаликлар ўрта толали навларни кўпроқ экишни афзал билмоқдалар. Дунё бозорида учинчи хилга мансуб толани сотиш унинг сифати иккинчи ва учинчи саноат хилларига нисбатан пастлиги туфайли қийинчилик туғдирмоқда.

Ўзбекистонда ингичка толали пахтага бўлган ички ва ташқи бозор талаблари ўзгарадими ёки йўқми? Таҳлил бу талаб ортишига ишонч уйғотади. 1986 ва 1988 йилларда тайёрланган (200 минг ва 359 минг тонна) ингичка толали пахта собиқ иттифоқнинг ички имкониятини таъминлаш учун ишлатилди. Бу эҳтиёж ҳозирги пайтда МДҲ давлатларининг Ўзбекистон ипак пахтасига талаби сифатида тўлиқ сақланиб қолди. 1987 йилда ингичка толали хом ашёни хорижий мамлакатларга сотиш бошланди. Жами 40 минг тонна ипак пахта толаси чет давлатларга сотилди. Шундан 36 минг тоннасини Европадаги собиқ социалистик мамлакатлар, 4 минг тоннасини ГФР, Италия, Швейцария харид қилди. Бу мазкур давлатларнинг республикамиз хом ашёсига қизиқишини ва талабини сақлаб қолиши мумкин. Жумҳуриятимиз ингичка толага бўлган ички эҳтиёжни аста-секин ошириб бориши, хорижий мамлакатларга хом ашё эмас, балки тайёр маҳсулот, ип, мато ва ҳоказолар сотиши мумкин. Бу иқтисодий жиҳатдан фойдалидир.

Ипак пахта етиштиришни кўпайтириш ва сотиш иқтисодий муносабатларнинг янги йўлларини излаб топишни, жаҳон бозорига чиқаришдаги муаммоларни ҳал қилишни талаб этади. Аввало бундай хом ашё сифатини дунёвий даражага етказиш учун қатор ишларни олиб бориш керак. Бунинг учун бизнингча, қуйидаги тадбирларни амалга ошириш лозим.

Биринчидан, экилаётган навларни аста-секин юксак сифатли навлар билан алмаштириш. Бунда ингичка толали ғўза навларининг аксарияти I ва II хилларга мансуб бўлиши зарур.

Иккинчидан, ипак пахта етиштиришни ишчи кучи кўп бўлган хўжаликларда қарор топтириш даркор. Хитой, Туркманистон каби мамлакатлар ингичка толали оқ олтинни қўлда теришга ўтишаяпти. Бу хом ашё ва тола сифатини оширади.

Учинчидан, пахта тозалаш корхоналари такомиллашмаганлиги сабабли Покистон жаҳон бозорида 20 фоиздан зиёд фойдадан маҳрум бўлмоқдаки, бу 50 миллион доллар демакдир. Тахминан яна шунча маблағ оқ олтин тола сифатини аниқлаш юқори даражада эмаслиги натижасида йўқотилаяпти,. Республикамиз шундай аҳволга тушмаслиги учун пахта заводларининг асбоб-ускуна ва техник жиҳозларини аста-секин такомиллаштириб бориш, хом ашёни қайта ишлашни ва тозалашни юқори босқичга кўтариш, дунёвий талабга жавоб берадиган сифатли тола ишлаб чиқаришга ўтиш зарур.

Пахта толасини баҳолашнинг жаҳонда таркиб топган усулига ўтиш, шунингдек селекция ва уруғчиликни, пахта заводларини замонавий ускуналар билан таъминлаш лозим. Тола сифатини аниқлаш учун лабораторияларда ишлайдиган етук мутахассислар тайёрлаш керак.

Жумҳуриятимизда ипак пахтадан ип-газлама ишлаб чиқарадиган тўқимачилик саноатини вужудга келтириш зарур. **Мамлакатимиз жаҳон бозорига ипак пахта толаси билан эмас, балки ундан тайёрланган маҳсулотлар билан чиқиши лозим.**

Республикада ингичка толали хом ашёдан унумли фойдаланиш, ички ва ташқи истеъмолни ҳисобга олиш юзасидан давлат дастури яратилиши зарур. Президентимизнинг «Ўздавпахтасавдо» ассоциациясини тузиш тўғрисидаги фармони ушбу муаммони ҳал қилишда катта қадам ҳисобланади.

Хуллас, мустақиллик шароитида ҳар бир муаммога оқилона ёндашиш лозим. Жумладан, ингичка толали хом ашё етиштириш ва унинг толасини сотиш жумҳуриятимиз қишлоқ хўжалигини бозор иқтисодиёти даврида тўғри изга солишга, истқилолимизни мустаҳкамлашга хизмат қилади. Бунинг учун «Ипак пахта» дастури ишлаб чиқилса мақсадга мувофиқ бўлур эди. Ўзбекистон Қишлоқ хўжалиги вазирлиги, жумҳурият Қишлоқ хўжалиги фанлари академияси, «Ўздавпахтасавдо» мутасаддилари ва мутахассислари мазкур муаммо хусусида батафсил ўйлаб кўрадилар, деган умиддамиз.

А. ЭГАМБЕРДИЕВ,
Ўзбекистон ғўза селекцияси ва уруғчилиги илмий-тадқиқот институтининг директори, биология фанлари доктори.

М. ИКСАНОВ,
республикада хизмат кўрсатган пахтакор, қишлоқ хўжалиги фанлари номзоди.

В. АВТОНОМОВ,
Ўзбекистонда хизмат кўрсатган қишлоқ хўжалиги ходими, биология фанлари номзоди.

Ўзбекистон Республикасининг Қонуни

ТАБИАТНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШ ТЎҒРИСИДА

Ушбу Қонун табиий муҳит шароитларини сақлашнинг, табиий ресурслардан оқилона фойдаланишнинг ҳуқуқий, иқтисодий ва ташкилий асосларини белгилаб беради. Қонуннинг мақсади инсон ва табиат ўртасидаги муносабатлар уйғун мувозанатда ривожланишини, экология тизимлари, табиат комплекслари ва айрим объектлар муҳофаза қилинишини таъминлашдан, фуқароларнинг қулай атроф муҳитга эга бўлиш ҳуқуқини кафолатлашдан иборатдир.

I. УМУМИЙ ҚОИДАЛАР

1-модда. Ўзбекистон Республикасининг табиатни муҳофаза қилишга доир қонунлари

Ўзбекистон Республикасида табиатни муҳофаза қилиш ва табиий ресурслардан оқилона фойдаланиш соҳасидаги муносабатлар ушбу Қонун билан, шунингдек Ўзбекистон Республикасининг ер, сув, ўрмон, ер ости бойликлари тўғрисидаги, атмосфера хавосини, ўсимлик ва ҳайвонот дунёсини муҳофаза қилиш ҳамда улардан фойдаланиш тўғрисидаги қонунлари билан, бошқа қонун ҳужжатлари билан тартибга солинади.

Қорақалпоғистон Республикасида табиатни муҳофаза қилиш соҳасидаги муносабатлар Қорақалпоғистон Республикасининг қонунлари билан ҳам тартибга солинади.

2-модда. Табиатни муҳофаза қилиш объектлари, алоҳида муҳофаза қилинадиган табиат ҳудудлари ва объектлари

Ер, ер ости бойликлари, сув, ўсимлик ва ҳайвонот дунёси, атмосфера ҳавоси ифлосланишдан, бузилишдан, зарарланишдан, ориқлаб кетишдан, вайрон бўлишдан, йўқ бўлиб кетишдан, оқилона фойдаланмасликдан муҳофаза этилиши лозим.

Давлат қўриқхоналари, миллий, тарихий-табиий ва ёдгорлик боғлари, заказниклар, табиат ёдгорликлари, ботаника ва зоология боғлари, дендрария боғлари, шунингдек халқаро Қизил китобга ва Ўзбекистон Республикаси Қизил китобига киритилган ҳайвонлар ҳамда ўсимликлар алоҳида муҳофаза қилинадиган табиат ҳудудлари ва объектлари жумласига киради.

Курорт ва рекреацион жойлар, ер усти ва ер ости сувлари тўпланадиган жойлар (дарё водийлари, адирлар, тоғ ён бағирлари) нодир ва қимматбаҳо металлар конлари, сув объектларининг соҳилбўйи минтақалари ва сувни муҳофаза этиш жойлари (минтақалари), алоҳида муҳофаза қилинадиган табиат ҳудудларининг қўриқланадиган (буфер) жойлари, балиқчилик хўжаликлари жойлашган ерлар, ўрмонларнинг тақиқланган минтақалари ҳамда бошқа жойлар Ўзбекистон Республикаси қонунлари билан, халқаро шартномалар билан белгилаб қўйиладиган тартибда алоҳида муҳофаза этилмоғи керак.

Маҳаллий давлат ҳокимияти ва бошқарув идораларининг қарорлари билан алоҳида муҳофаза қилинадиган табиат ҳудудлари ва объектларининг ўзга турлари ҳам назарда тутилиши мумкин.

3-модда. Табиатни муҳофаза қилишдан мақсад

Табиатни муҳофаза қилишдан мақсад:

инсон саломатлиги учун, экологик мувознатни сақлаш учун, республикани самарали ва барқорор ижтимоний-иқтисодоий ривожлантириш манфаатлари йўлида табиатдан оқилона ва уни ишдан чиқармайдиган қилиб фойдаланиш учун қулай шарт-шароитлар яратиш;

жонли табиатнинг турлари ва генетик фонди бойлигини сақлаб қолиш;

экология тизимлари, ландшафтлар ва ноёб табиат объектлари хилма-хиллигини сақлаб қолиш;

экология хавфсизлигини таъминлаш;

табиат объектлари билан боғлиқ маданий меросни асраб қолишдир.

4-модда. Табиатни муҳофаза қилиш мақсадларига эришиш

Табиатни муҳофаза қилиш мақсадларига эришиш учун давлат ҳокимияти маҳаллий идоралари, вазирликлар ва идоралар, корхоналар, муассасалар, ташкилотлар, фермерлик ва кооператив хўжаликлар, шунингдек айрим шахслар хўжалик бошқарув ҳамда бошқа фаолиятни амалга ошириш жараёнида қуйидаги қоидаларга амал қилишлари керак:

инсоннинг яшаш муҳити бўлмиш биосфера ва экология тизимлари барқарорлигини сақлаб қолиш, одамларнинг экологик жиҳатдан хавфсизлиги, инсон ва унинг келгуси авлодлари генетик фонди ҳақида ғамхўрлик қилиш;

фуқароларнинг ҳаёт учун қулай табиий муҳитга эга бўлиш ҳуқуқини таъминлаш, барча турдаги таълим муассасаларида экология ўқувининг мажбурийлиги;

жамиятнинг экологик, иқтисодий ва ижтимоий манфаатларини илмий асосланган ҳолда уйғунлаштириш;

табиатдан махсус фойдаланганлик учун ҳақ тўлаш ва умумий асосларда фойдаланганлик учун ҳақ тўламаслик;

экология экспертизаси ўтказишнинг мажбурийлиги;

табиатдан оқилона фойдаланишни ва табиатни муҳофаза қилишни рағбатлантириш;

табиий ресурсларни тиклаш зарурлиги, атроф табиий муҳит ва инсон сиҳат-саломатлиги учун зарарли, тиклаб бўлмас оқибатларга йўл қўймаслик;

табиатни муҳофаза қилиш вазифаларини ҳал этишда ошкоралик;

табиатни муҳофаза қилиш соҳасида миллий, регионал ва халқаро манфаатларни уйғунлаштириш;

табиатни муҳофаза қилиш қонунлари талабларини бузганлик учун жавобгар бўлиш.

5-модда. Табиий ресурсларга нисбатан мулкчилик

Ўзбекистон Республикасининг Конституциясига мувофиқ ер, ер ости бойликлари, сув, ўсимлик ва ҳайвонот дунёси ҳамда бошқа табиий ресурслар умуммиллий бойликдир, улардан оқилона фойдаланиш зарур ва улар давлат муҳофазасидадир.

Табиий ресурсларни бериш, улардан фойдаланиш ҳамда уларни муҳофаза қилишнинг шартлари ва тартиби Ўзбекистон Республикасининг қонунлари билан белгиланади.

6-модда. Табиатдан умумий тарзда ва махсус йўсинда фойдаланиш

Ўзбекистон Республикасида табиатдан умумий тарзда ва махсус йўсинда фойдаланилади.

Табиатдан умумий тарзда фойдаланиш фуқаролар томонидан ҳаётий зарур эҳтиёжларни қондириш учун текинга табиий ресурсларни айрим фойдаланувчиларга бириктирмай ва ҳеч қандай рухсатномалар бермай туриб амалга оширилади.

Табиатдан махсус йўсинда фойдаланиш тариқасида корхоналар, муассасалар, ташкилотлар ва фуқароларга ишлаб чиқариш ва ўзга хил фаолиятни амалга ошириш учун табиий ресурслар ҳақ олиб махсус рухсатномалар асосида эгалик қилишга, фойдаланиш ёки ижарага берилади.

II. ДАВЛАТ ҲОКИМИЯТИ ВА БОШҚАРУВ ИДОРАЛАРИНИНГ ТАБИАТНИ МУҲОФАЗА ЭТИШГА ТААЛЛУҚЛИ ҲУҚУҚИЙ МУНОСАБАТЛАРНИ ТАРТИБГА СОЛИШ СОҲАСИДАГИ ВАКОЛАТЛАРИ

7-модда. Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг табиатни муҳофаза қилишга тааллуқли ҳуқуқий муносабатларни тартибга солиш соҳасидаги ваколатлари

Қуйидагилар:

табиатни муҳофаза қилиш соҳасидаги давлат сиёсатининг асосий йўналишларини белгилаш;

давлат экология дастурларини тасдиқлаш;

табиатни муҳофаза қилиш соҳасидаги республика қонун ҳужжатларини ишлаб чиқиш ва қабул қилиш;

ҳудудларни фавқулодда экология ҳолати, экология офати ва экология фалокати минтақалари деб эълон қилиш, бундай минтақаларнинг ҳуқуқий режимини ва жафо кўрганларнинг мақомини белгилаш;

табиатни муҳофаза қилишга тааллуқли қонунлар ижросини мувофиқлаштириб бориш;

табиий ресурслардан фойдаланганлик учун ҳақ олишнинг энг кўп—кам ҳажмини, шунингдек тўловларни ундириб олишдаги имтиёзларни белгилаш;

Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгаши ихтиёрига берилган бошқа масалаларни ҳал этиш Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг мутлақ ваколат доирасига киради.

8-модда. Атроф табиий муҳитни муҳофаза қилишнинг давлат бошқаруви

Атроф табиий муҳитни муҳофаза қилиш ва табиат ресурсларидан фойдаланишнинг давлат бошқарувини Ўзбекистон Республикасининг қонунлари ва бошқа норматив ҳужжатларига мувофиқ Ўзбекистон Республикаси Вазирлар маҳкамаси, Ўзбекистон Республикаси Табиатни муҳофаза қилиш давлат қўмитаси, давлат бошқаруви маҳаллий идоралари амалга оширадилар.

9-модда. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар маҳкамасининг табиатни муҳофаза қилиш соҳасидаги ваколатлари

Табиатни муҳофаза қилиш соҳасида:

табиатни муҳофаза қилишга доир ягона сиёсат юритиш;

табиат ресурсларидан фойдаланишни тартибга солиш;

табиий ресурсларга нисбатан табиат кадастри юритилиши тартибини белгилаш ва бундай кадастр юритилишини таъминлаш, республика аҳамиятига молик табиий ресурсларнинг захираларини тасдиқлаш;

экология жиҳатидан танг вазиятлар, табиий офатлар ва фалокатларнинг олдини олиш юзасидан чора-тадбирлар ишлаб чиқиш;

табиий офатлар ва йирик аварияларнинг оқибатларини тугатиш чора-тадбирларини амалга ошириш;

табиий ресурслардан фойдаланганлик, атроф табиий муҳитни ифлослантирганлик, чиқиндилар, зарарли таъсир этувчи бошқа нарсалар жойлаштириб ташлаганлик учун ҳақ тўлаш тартибини, шунингдек табиий ресурслардан фойдаланиш, чиқиндилар жойлаштириш лимитларини белгилаш;

экология маорифи ва тарбияси тизимини яратиш ҳамда унинг амал қилишини таъминлаш;

табиатдан алоҳида тартибда фойдаланиладиган ҳудудларнинг чегараларини, табиатни муҳофаза қилиш ва хўжалик фаолияти режимларини тасдиқлаш;

табиатни муҳофаза қилиш ва табиатдан фойдаланиш соҳасида давлатлараро муносабатларни ривожлантириш;

Ўзбекистон Республикасининг қонун ҳужжатларида назарда тутилган бошқа тадбирларни амалга ошириш Ўзбекистон Республикаси Вазирлар маҳкамасининг ваколат доирасига киради.

10-модда. Давлат ҳокимияти ва бошқаруви маҳаллий идораларининг табиатни муҳофаза қилиш соҳасидаги ваколатлари

Табиатни муҳофаза қилиш соҳасида:

ўз ҳудудида табиатни муҳофаза қилишнинг асосий йўналишларини белгилаш, минтақанинг (ҳудуднинг) экология дастурини тасдиқлаш;

табиий ресурсларни ҳисобга олиш ва уларнинг аҳволига баҳо бериш, экология жиҳатидан зарарли бўлган объектларни рўйхатга олиш;

табиатни муҳофаза қилишга доир тадбирларни моддий-техника жиҳатидан таъминлаш;

табиий ресурслардан фойдаланиш ҳуқуқини берувчи, саноат чиқиндиларини ёки рўзғор чиқиндиларини тўплаш ёки кўмиб ташлашга рухсатномаларни белгиланган тартибда бериш ёки уларни бекор қилиш;

табиий ресурслардан фойдаланганлик учун тўловлар ундириш;

табиатнинг муҳофаза қилиниши устидан назорат ўрнатиш, атроф муҳитга зарар етказаётган маҳаллий аҳамиятга молик объектлар фаолиятини вақтинча ёки бутунлай тўхтатиш ва қайта ихтисослаштириш тўғрисида қарорлар қабул қилиш;

Ўзбекистон Республикаси қонунларида кўзда тутилган бошқа масалаларни тартибга солиш давлат ҳокимияти ва бошқаруви маҳаллий идораларининг ваколатига киради.

11-модда. Ўзбекистон Республикаси Табиатни муҳофаза қилиш давлат қўмитасининг ваколатлари

Ўзбекистон Республикаси Табиатни муҳофаза қилиш давлат қўмитаси Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашига бўйсунади ҳамда вазирликлар, давлат қўмиталари, идоралар, корхоналар, муассасалар ва ташкилотлар, шунингдек айрим шахслар томонидан ер, ер ости бойликлари, сув, ўрмон, ҳайвонот ва ўсимлик дунёсидан, атмосфера ҳавосидан фойдаланиш ҳамда уларни муҳофаза қилишга доир қонунларга риоя этилиши устидан давлат назоратини амалга оширади.

Ўзбекистон Республикаси Табиатни муҳофаза қилиш давлат қўмитасининг ваколатлари Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгаши тасдиқлайдиган Низом билан белгиланади.

Ўзбекистон Республикаси Табиатни муҳофаза қилиш давлат қўмитаси ўз ваколатлари доирасида қабул қилган қарорлар давлат идоралари, корхоналар, муассасалар, ташкилотлар ва фуқаролар учун мажбурийдир.

III. ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АҲОЛИСИНИНГ ТАБИАТНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШ СОҲАСИДАГИ ҲУҚУҚ ВА МАЖБУРИЯТЛАРИ

12-модда. Инсоннинг яшаш учун қулай атроф табиий муҳитга эга бўлиш ҳуқуқи ва бу муҳитни сақлаб қолиш борасидаги бурчи

Ўзбекистон Республикаси аҳолиси ўз саломатлиги ва келажак авлоднинг саломатлиги учун қулай табиий муҳитда яшаш, ўз саломатлигини атроф муҳитнинг зарарли таъсиридан муҳофаза қилиш ҳуқуқига эга.

Ана шу мақсадда Ўзбекистон Республикаси аҳолиси табиатни муҳофаза қилиш бўйича жамоат ташкилотларига бирлашиш, атроф табиий муҳитнинг аҳволи ҳамда уни муҳофаза қилиш юзасидан кўрилаётган чора-тадбирларга доир ахборотларни талаб қилиш ва олиш ҳуқуқига эга.

Ўзбекистон Республикаси аҳолиси табиий ресурслардан оқилона фойдаланиши, табиат бойликларига эҳтиёткорлик билан муносабатда бўлиши, экология талабларига риоя этиши шарт.

13-модда. Табиатни муҳофаза қилиш жамоат бирлашмаларининг ваколатлари

Табиатни муҳофаза қилиш соҳасида фаолият кўрсатувчи жамоат бирлашмаларининг ваколатлари Ўзбекистон Республикаси қонунларига мувофиқ қабул қилинган уставларида белгилаб қўйилади.

IV. АТРОФ ТАБИИЙ МУҲИТ СИФАТИНИ НОРМАТИВЛАР БИЛАН ТАРТИБГА СОЛИШ

14-модда. Атроф табиий муҳит сифатининг нормативлари ва стандартлари

Хўжалик фаолиятининг атроф табиий муҳитга зарарли таъсири атроф табиий муҳит сифатининг аҳолининг экология жиҳатидан хавфсизлигини, табиий ресурсларни тиклаш ва муҳофаза қилишни кафолатловчи нормативлари ва стандартлари билан чеклаб қўйилади.

Ҳудудий — ишлаб чиқариш мажмуаларини таркиб топтиришда, саноат, қишлоқ хўжалиги, қурилишни ривожлантиришда ҳамда шаҳарлар, бошқа аҳоли пунктларини қайта қуриш ва таъмирлашда атроф табиий муҳитга бўладиган таъсирнинг йўл қўйиш мумкин бўлган меъёрлари белгиланади.

15-модда. Экологик нормативларни ишлаб чиқиш ва тасдиқлаш

Корхоналар, ташкилотлар ва муассасалар атроф муҳитга таъсирнинг йўл қўйилиши мумкин бўлган энг юқори даражаларини тартибга солувчи экологик ва бошқа йўсиндаги мезонларни ишлаб чиқишлари шарт.

Экологик нормативларни ўзларига берилган ваколатларга мувофиқ Ўзбекистон Республикаси Табиатни муҳофаза қилиш давлат қўмитаси, Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги, Ўзбекистон Республикаси Саноатда ишларни бехатар олиб боришни назорат қилиш ва кон назорати давлат қўмитаси тасдиқлайдилар.

Кимёвий дори-дармонларни қишлоқ хўжалигида ишлатишга Ўзбекистон Республикаси қонунларига мувофиқ рухсат этилади.

V. ТАБИИЙ РЕСУРСЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШНИ ТАРТИБГА СОЛИШ

16-модда. Табиатдан фойдаланишга йўл қўйилиши

Табиатдан фойдаланишга атроф табиий муҳитни яшаш учун яроқли ҳолда сақлаш, табиий ресурслардан белгиланган тегишли нормативлар доирасида фойдаланиш ва қайта тикланадиган ва қайта тикланаётган табиий ресурслар қайта тикланишини таъминлаш шарти билан йўл қўйилади.

17-модда. Тупроқдан фойдаланиш шартлари

Тупроқ дейилганида ер қобиғининг тириклик учун фойдаланиладиган ва ўсимликлар билан бирга амал қиладиган юзадаги унумдор қатлами тушунилади.

Тупроқдан унинг унумдорлигини пасайтирмаган ҳолда табиий ва маданий ўсимликлардан ҳосил олиш учун фойдаланилади.

Тупроқнинг иншоот остида қоладиган гумусли қатлами бошқа жойларда ҳосилдорликни ошириш учун олиб кетилиши керак.

18-модда. Ер ости бойликлари ва фойдали қазилмалардан фойдаланиш шартлари

Ер ости бойликлари дейилганида ер қобиғининг юқори қисмини қамраб олувчи, тадқиқотлар ўтказиш ва фойдали қазилмалар кавлаб олиш мумкин бўлган сатҳ, фойдали қазилмалар дейилганида эса иқтисодий ва соғломлаштириш аҳамиятига молик геологик ҳосилалар тушунилади.

Ер ости бойликлари ва фойдали қазилмалардан қуйидаги шартлар билан фойдаланилади:

қазиб олишда ана шу бойлик ва қазилмалар ҳамда уларга қўшилиб чиқадиган бошқа табиий ресурслардан комплекс ва оқилона фойдаланиш таъминланса, шунингдек атроф табиий муҳит ва ер ости бойликлари ифлосланишининг олди олинса;

фойдали қазилмаларни кавлаб олиш чоғида ҳолати ўзгарган ерлар рекультивация қилинса;

қайта тикланадиган фойдали қазилмалардан табиий қайта тикланишига эришиладиган даражадагина фойдаланилса.

19-модда. Сувлар ва сув ҳавзаларидан фойдаланиш шартлари

Ўзбекистон Республикаси ҳудудидаги ер усти, ер ости ва денгиз сувларидан зарур миқдордаги сувнинг табиий айланишини сақлаш, унинг нормативда кўрсатилган даражада тозалигини таъминлаш, сув ўсимликлари ва ҳайвонларини асраш, сув ҳавзаларининг ифлосланишига йўл қўймаслик, уларда экология мувозанатини сақлаш ва сув ҳавзасига ландшафт элементи сифатида зиён етказмаслик шарти билан йўл қўйилади.

Маҳаллий ҳокимият идоралари, ўрмон ва сув хўжалиги идоралари дарё ирмоқлари ҳосил бўладиган жойларда, сув ҳавзалари соҳили минтақаларида дарахтзорларни тиклашлари ва дов-дарахтни кўпайтиришлари ҳамда уларнинг сақланишини таъминлашлари шарт.

20-модда. Атмосфера ҳавосидан фойдаланиш шартлари

Атмосфера ҳавоси дейилганида Ўзбекистон Республикаси ҳудуди устидаги ҳаво бўшлиғи тушунилади. Ҳаводан фойдаланишга муайян ҳудуд ҳавосининг сифатини ўзгартирмаслик, уни белгиланган нормативлардан ортиқ даражада ифлослантирмаслик ёки сийраклаштирмаслик шарти билан йўл қўйилади.

Халқаро битимга мувофиқ вазирликлар ва идоралар, корхоналар, муассасалар, ташкилотлар, хусусий шахслар озон қатламига зарарли таъсир этувчи кимёвий моддалар ишлаб чиқариш ҳамда бундай моддалардан фойдаланишни қисқартиришлари ва келгусида батамом тўхтатишлари шарт.

21-модда. Жонли табиат объектларидан фойдаланиш шартлари

Жонли табиат дейилганида табиий ўсимликлар, шу жумладан ўрмон, табиатда эркин яшайдиган ҳайвонлар ва бошқа жонли организмлар тушунилади.

Жонли табиат объектларидан:

уларнинг қайта тикланиш қобилиятини сақлаш;

уларнинг хилма-хил турини ва тўдаларининг барқарорлигини сақлаш;

атроф табиий муҳитнинг биологик жиҳатдан ифлосланишига йўл қўймаслик шарти билан фойдаланилади.

22-модда. Ишлаб чиқариш ва рўзғор чиқиндиларини чиқариб ташлаш шартлари

Чиқиндилар, шу жумладан қўшилиб кетган моддалар ишлаб чиқариш ва коммунал — маиший соҳалардан такрор фойдаланиш, тўплаш, тарқатиб юбориш, кўмиб ташлаш орқали йўқотилади.

Ишлаб чиқариш чиқиндиларини атроф табиий муҳитга зарар етказмаган ҳолда чиқариб ташлаш учун масъулият ана шу чиқиндиларни ҳосил қилган ташкилот ёки шахс зиммасида бўлади. Рўзғор чиқиндиларини йўқотиш маҳаллий давлат ҳокимияти ва бошқарув идоралари томонидан ташкил этилади.

Чиқиндилар кейинчалик улардан хўжалик мақсадларида фойдаланиш, атроф табиий муҳитга зарар етказмаслик имкониятини таъминлайдиган усулда чиқариб ташланади.

Ишлаб чиқарган маҳсулотлари ёки уларни жойлаш идишлари ва ўраш материалларининг бир қисми чиқиндига чиқадиган корхоналар, ташкилотлар ва муассасалар ана шу чиқиндиларнинг қайта ишланишини таъминлашлари шарт.

23-модда. Табиий ресурслардан фойдаланиш ҳуқуқидан маҳрум этиш

Табиий ресурслардан фойдаланиш талабларини мунтасил бузадиган фойдаланувчи табиий ресурслардан фойдаланиш ҳуқуқидан маҳрум этилиши мумкин.

VI. ЭКОЛОГИЯ ЭКСПЕРТИЗАСИ

24-модда. Давлат экология экспертизасининг мақсадлари

Давлат экология экспертизаси хўжалик қарори қабул қилинишидан олдин ўтказилиши шарт бўлган атроф табиий муҳитни муҳофаза қилиш тадбиридир.

Давлат экология экспертизаси Ўзбекистон Республикаси қонунларида белгиланган тартибда ўтказилади.

Давлат экология экспертизасининг мақсади мўлжалланаётган ёки амалга оширилаётган хўжалик фаолияти ёки ўзга фаолиятнинг экология жиҳатдан қай даражада хавфли эканлигини аниқлаш, бу ҳилдаги фаолият табиатни муҳофаза қилиш қонунларининг талабларига қанчалик мувофиқлигини баҳолаш, лойиҳаларда назарда тутилаётган табиатни муҳофаза қилиш тадбирларининг қай даражада етарли ва асосли эканлигини аниқлашдан иборатдир.

25-модда. Давлат экология экспертизасининг объектлари

Қуйидагилар давлат экология экспертизасидан ўтказилиши керак:

давлат дастурлари, концепцияларининг, ишлаб чиқарувчи кучлар ва халқ хўжалиги тармоқларини ривожлантириш ҳамда жойлаштириш асосий йўналишлари ҳамда схемаларининг лойиҳалари;

ҳар қандай турдаги қурилиш учун жой танлашга оид материаллар, режа тузиш олдидан, лойиҳалаш олдидан тайёрланадиган ҳужжатлар ва лойиҳа ҳужжатлари;

экология ҳолатига баҳо бериш, табиий ресурслардан фойдаланиш билан боғлиқ тадқиқот ишларининг дастурлари;

хўжалик фаолиятини ва табиий ресурслардан фойдаланишни тартибга солувчи йўл-йўриқ ва усул йўсинидаги ҳамда норматив—техникавий ҳужжатларнинг лойиҳалари;

янги техника, технология, материаллар ва моддалар яратишга, шу жумладан чет эллардан сотиб олишга доир ҳужжатлар, бошқа ҳужжатлар ва техника, маҳсулот стандартлари;

Ўзбекистон Республикасига олиб келинадиган ва Ўзбекистон Республикасидан олиб чиқиб кетиладиган маҳсулотлар;

кимёвий моддалар;

айрим минтақалар, жойлар ва объектлардаги экология вазияти;

атроф табиий муҳитнинг ҳолатига салбий таъсир кўрсатувчи ишлаб турган корхоналар ва бошқа объектлар.

Давлат экология экспертизасининг ижобий хулосасисиз лойиҳаларни рўёбга чиқариш ман этилади.

26-модда. Давлат санитария—экология экспертизаси

Давлат санитария—экология экспертизаси атроф табиий муҳит ифлосланишининг инсон саломатлигига қанчалик зарарли таъсир кўрсатишини аниқлаш мақсадида ўтказилади.

Давлат санитария—экология экспертизаси соғлиқни сақлаш идораларининг, Ўзбекистон Республикаси Табиатни муҳофаза қилиш давлат қўмитаси ва ҳуқуқни муҳофаза қилувчи идораларнинг ташаббусига кўра Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги томонидан тайинланади.

Давлат санитария—экология экспертизасини ўтказиш тартиби ва усулларини Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги Ўзбекистон Республикаси Табиатни муҳофаза этиш давлат қўмитаси билан келишиб туриб тасдиқлайди.

27-модда. Жамоатчилик асосидаги экология экспертизаси

Жамоатчилик асосидаги экология экспертизаси жамоат бирлашмаларининг ташаббусига кўра уларнинг маблағлари ҳисобидан ёки жамоатчилик асосида мутахассисларнинг мустақил гуруҳлари томонидан амалга оширилади.

Жамоатчилик асосидаги экология экспертизасининг хулосалари тавсия тамойилига эга бўлади.

VII. ЭКОЛОГИК НАЗОРАТ

28-модда. Атроф табиий муҳит мониторинги

Ўзбекистон Республикаси ҳудудида атроф табиий муҳитнинг ҳолати ва унинг ресурсларини кузатиш, ҳисобга олиш, уларга баҳо бериш ва уларнинг истиқболини белгилашни таъминлаш мақсадида атроф табиий муҳитнинг давлат мониторинги тизими ташкил этилади.

Атроф табиий муҳитнинг ҳолати, табиий ресурслардан фойдаланиш устидан кузатув махсус ваколат берилган идоралар, шунингдек фаолияти атроф табиий муҳитнинг ҳолатини ёмонлаштирадиган ёки ёмонлаштириши мумкин бўлган корхоналар, ташкилотлар ва муассасалар томонидан амалга оширилади.

Махсус ваколат берилган идоралар, шунингдек айтиб ўтилган корхоналар, ташкилотлар ва муассасалар ўз кузатувларига доир материалларни тегишли давлат идораларига бепул беришлари шарт.

Мониторинг тузилиши, мазмуни ва уни амалга ошириш тартиби Ўзбекистон Республикаси Табиатни муҳофаза қилиш давлат қўмитаси томонидан ишлаб чиқилади ва Ўзбекистон Республикаси Вазирлар маҳкамаси томонидан тасдиқланади.

29-модда. Экологик назорат вазифалари

Экологик назорат олдига:

атроф табиий муҳит ҳолатини ҳамда хўжалик юритиш ва бошқа фаолият таъсири остида унда бўладиган ўзгаришларни кузатиб бориш;

атроф табиий муҳитни муҳофаза қилиш, табиий ресурслардан оқилона фойдаланиш, атроф табиий муҳитни соғломлаштириш, табиатни муҳофаза қилишга доир қонунлар талаблари ва атроф табиий муҳит сифатининг нормативларига риоя этиш борасидаги дастурлар ҳамда айрим тадбирлар бажарилишини текшириш вазифаси қўйилган.

Экологик назорат тизими давлат атроф табиий муҳит ҳолатини кузатиб бориш хизмати, табиатни муҳофаза қилиш соҳасидаги давлат, идоравий, ишлаб чиқариш ва жамоат назоратидан иборат.

30-модда. Давлат атроф табиий муҳит ҳолатини кузатиб бориш хизмати

Давлат атроф табиий муҳит ҳолатини кузатиб бориш хизмати табиий муҳитда содир бўлаётган физик, кимёвий, биологик жараёнларни, атмосфера ҳавоси, тупроқ, ер усти ва ер ости сувларининг ифлосланиш даражасини, ифлосланишнинг ўсимлик ва ҳайвонот дунёсига таъсири оқибатларини кузатиб бориш, манфаатдор ташкилотлар ва аҳолини атроф табиий муҳитда бўлаётган ўзгаришлар ҳақида жорий ва шошилинч ахборотлар ҳамда бу муҳит ҳолатига доир тахминлар билан таъминлаш мақсадида ташкил этилади.

Атроф табиий муҳит ҳолати тўғрисидаги ахборот очиқ-ошкора йўсинда бўлиб, унинг асосий кўрсаткичлари давлат табиатни муҳофаза этиш идоралари томонидан эълон қилиш учун мунтазам бериб борилади.

Давлат табиатни муҳофаза қилиш идоралари фалокатлар ва бошқа ҳодисалар натижасида атроф табиий муҳит нормативда белгиланганидан ҳам ортиқроқ даражада ифлосланган тақдирда бундай фалокат ва ҳодисалар тўғрисида жамоатчиликни дарҳол хабардор этишлари шарт.

Табиий ресурсларнинг миқдор, сифат ва бошқа хил кўрсаткичларини, улардан фойдаланишнинг ҳажми, тартиб тамойилини ҳисобга олиб бориш учун давлат табиий ресурслар кадастрлари юритилади.

Атроф табиий муҳит ҳолатига зарарли таъсир қиладиган ёки номақбул тарзда таъсир этиши мумкин бўлган объектлар, атроф табиий муҳитга тушадиган зарарли моддаларнинг турлари ва миқдори, ишлаб чиқариш ва рўзғор чиқиндиларининг ҳажмлари ва таркиби ҳам назорат этиб борилади ва давлат ҳисобига олинади.

Давлат атроф табиий муҳит ҳолатини назорат этиш хизматининг таркиби, уни ташкил этиш ва фаолият кўрсатиши тартиби, давлат табиий ресурслар кадастрларини, атроф муҳитга зарарли таъсир этувчи объектларнинг давлат ҳисобини юритиш тартиби Ўзбекистон Республикаси Вазирлар маҳкамаси томонидан белгилаб берилади.

31-модда. Табиатни муҳофаза қилиш соҳасидаги давлат назорати

Табиатни муҳофаза қилиш соҳасидаги давлат назорати давлат ҳокимияти ва бошқарув идоралари, махсус ваколатли давлат табиатни муҳофаза қилиш идоралари томонидан амалга оширилади.

Қуйидагилар:

Ўзбекистон Республикаси Табиатни муҳофаза қилиш давлат қўмитаси;

Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги;

Ўзбекистон Республикаси Саноатда ишларнинг бехатар олиб борилишини назорат қилиш ва кончилик назорати давлат қўмитаси;

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги махсус ваколатли давлат табиатни муҳофаза қилиш идоралари ҳисобланади.

Махсус ваколатли давлат табиатни муҳофаза қилиш идоралари табиатни муҳофаза қилиш соҳасидаги давлат назоратини амалга оширишда қатнашишга идоравий экологик хизмат бўлинмаларини белгиланган тартибда жалб этишлари мумкин.

32-модда. Табиатни муҳофаза қилиш соҳасидаги идоравий, ишлаб чиқариш ва жамоат назорати

Вазирликлар, давлат қўмиталари ва идораларнинг экология хизмати шу вазирлик, давлат қўмитаси ёки идора тасарруфидаги корхоналар ва ташкилотлар фаолияти устидан табиатни муҳофаза қилиш соҳасидаги идоравий назоратни амалга оширади.

Табиатни муҳофаза қилиш соҳасидаги ишлаб чиқариш назоратини корхоналар, бирлашмалар, ташкилотларнинг экология хизмати амалга оширади ва табиатни муҳофаза қилиш, табиий ресурслардан оқилона фойдаланиш ва уларни тиклаш, атроф табиий муҳитни соғломлаштириш, табиатни муҳофаза қилишга доир қонунларнинг талаблари бажарилиши юзасидан дастурлар ҳамда айрим тадбирлар ижросини текшириш мақсадини кўзлайди.

Табиатни муҳофаза қилиш соҳасидаги жамоат назоратини жамоат бирлашмалари, меҳнат жамоалари, фуқаролар амалга оширадилар.

Идоравий, ишлаб чиқариш назоратини амалга оширувчи экология хизматларини ва экология соҳасидаги жамоат назоратини ташкил этиш ҳамда уларнинг фаолият кўрсатиши тартиби ушбу Қонун ва мазкур хизматлар ҳамда жамоат назорати тўғрисидаги низомлар билан тартибга солиб борилади.

VIII. ТАБИАТНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШНИ ТАЪМИНЛАШНИНГ ИҚТИСОДИЙ ЧОРА-ТАДБИРЛАРИ

33-модда. Табиатни муҳофаза қилишни таъминлашнинг иқтисодий тартиботи

Табиатни муҳофаза қилишни таъминлашнинг иқтисодий тартиботи:

табиий ресурслардан махсус фойдаланганлик учун, атроф табиий муҳитни ифлослантирганлик (шу жумладан чиқиндиларни жойлаштирганлик) ва атроф табиий муҳитга бошқача тарзда зарарли таъсир кўрсатганлик учун тўлов ундиришни;

камчиқитли ва ресурсларни тежайдиган технологиялар жорий этилганида, табиатни муҳофаза қилиш ва табиий ресурсларни қайта тиклашда самара берувчи фаолият амалга оширилганида корхоналар, муассасалар ва ташкилотларга, шунингдек айрим шахсларга солиқ, кредит имтиёзлари ва ўзга имтиёзлар беришни;

экология нуқтаи назаридан хавфли технологияларни

(Давоми 3-бетда).

Ўзбекистон Республикасининг Қонуни

ТАБИАТНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШ ТЎҒРИСИДА

(Давоми. Боши 2-бетда.)

қўлланганлик ва ўзга фаолиятни амалга оширганлик учун корхоналар, муассасалар ва ташкилотларга нисбатан махсус солиқлар жорий этишни;

атроф табиий муҳитни ифлослантирувчи моддаларни чиқариш, қазиш ёхуд экология нуқтаи назаридан ўзга зарарли фаолиятни амалга ошириш ҳуқуқини берувчи лицензиялар (рухсатномалар) олишни;

табиий муҳитнинг қулай ҳолатини бузган корхоналар, муассасалар, ташкилотлар ва фуқаролар зиммасига уни тиклаш вазифасини юклашни;

табиат объектларини бузиш ёки йўқ қилиб юбориш оқибатида етказилган зарар учун белгиланган тартибда товон пули ундиришни;

табиатни муҳофаза қилиш борасидаги режалар ва чора-тадбирлар бажарилмаган, табиатни муҳофаза қилишга доир қонунларнинг норматив-техник ва бошқа талаблари бузилган ҳолларда мансабдор шахслар ёки бошқа ходимларни асосий ишлаб чиқариш фаолиятида эришилган натижалар бўйича бериладиган пул мукофотлари ёки бошқа мукофотлардан тўлиқ ёки қисман маҳрум этишни;

экологик соф маҳсулот чиқарганлик учун рағбатлантирувчи нархлар ва устама хақлар белгилашни;

табиий ресурслардан оқилона фойдаланмаслик, меъёрда белгиланганидан ортиқча фойдаланганлик учун табиатдан фойдаланувчиларга нисбатан иқтисодий жазо чораларини ҳамда табиий ресурслардан тежаб-тергаб ва оқилона фойдаланганлик учун иқтисодий рағбатлантиришни қўлланишни;

табиий муҳитни сақлаш соҳасида ва экологик соф маҳсулот ишлаб чиқаришда ҳаммадан юқори кўрсаткичларга эришган давлат, кооператив, жамоат корхоналари, муассасалари ва ташкилотлари, бошқа корхоналар, муассасалар ҳамда ташкилотларнинг жамоаларини ва айрим ходимларини, шунингдек айрим шахсларни моддий рағбатлантиришни кўзда тутади.

Ўзбекистон Республикасининг қонунларида, маҳаллий давлат ҳокимияти ва бошқарув идораларининг қарорларида табиатни муҳофаза қилиш соҳасидаги фаолиятни иқтисодий рағбатлантиришнинг бошқа турлари ҳам назарда тутилиши мумкин.

Табиатни муҳофаза қилиш соҳасидаги фаолиятни иқтисодий рағбатлантириш тадбирлари Ўзбекистон Республикаси қонунларида, шунингдек маҳаллий давлат ҳокимияти ва бошқарув идораларининг қарорларида белгилаб қўйиладиган тартибда қўлланилади.

34-модда. Табиатдан махсус фойдаланганлик учун тўловлар

Табиатдан махсус фойдаланганлик учун тўловлар атроф табиий муҳитни ифлослантирганлик (ифлослантирувчи моддаларни чиқарганлик, оқизганлик ва чиқиндиларни жойлаштирганлик) учун тўланадиган тўловлардан, табиий ресурсларни муҳофаза қилганлик ва қайта тиклаганлик учун тўланадиган тўловлардан иборат бўлади.

Табиий ресурслардан фойдаланганлик учун солиқ ставкалари ва ўзгача тўлов миқдорлари, шу жумладан ижара тўловларининг миқдори, табиий ресурсларнинг қай даражада кенг тарқалганлиги, сифати, уларни қайта тиклаш имкониятлари, улардан фойдаланишнинг қай даражада қулайлиги, комплекслилиги, самарадорлиги, уларнинг жойлашган ери, чиқиндиларини қайта ишлаш ва улардан фойдаланиш имкониятлари ҳамда бошқа жиҳатларни инобатга олган ҳолда, шунингдек тегишли лимитлар Ўзбекистон Республикаси қонунларида белгиланган тартибда аниқланади ва тасдиқланади.

Атроф табиий муҳитга ифлослантирувчи моддалар чиқарганлик ва оқизганлик, чиқиндиларни жойлаштирганлик учун тўлов миқдорлари ҳамда тегишли лимитлар манфаатдор идоралар билан келишган ҳолда Ўзбекистон Республикаси Табиатни муҳофаза қилиш қўмитасининг идоралари томонидан тасдиқланади.

Республика аҳамиятига молик табиий ресурсларни муҳофаза қилганлик ва қайта тиклаганлик учун тўловларнинг миқдори Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан, маҳаллий аҳамиятга молик табиий ресурслар бўйича эса маҳаллий давлат ҳокимияти ва бошқарув идоралари томонидан белгиланади.

Табиий ресурслардан фойдаланганлик учун тўловлар табиатдан фойдаланувчи корхоналар маҳсулотларининг (бажарган ишларининг, кўрсатган хизматларининг) таннархига қўшилади.

Атроф табиий муҳитга ифлослантирувчи моддаларни чиқарганлик ва оқизганлик, ишлаб чиқариш ва истеъмол чиқиндиларини жойлаштирганлик учун, шунингдек табиатдан рухсатномада (нормативда) белгиланганидан ташқари фойдаланганлик ва ўзгача махсус тарзда нооқилона фойдаланганлик учун тўловлар табиатдан фойдаланувчи корхоналарнинг фойдасидан (даромадидан) ундирилади.

Табиий ресурслардан фойдаланганлик, уларни муҳофаза қилганлик ва қайта тиклаганлик учун тўлов маҳаллий давлат ҳокимияти ва бошқарув идораларининг бюджетига тушади ҳамда алоҳида модда билан хисобга олинади.

Атроф табиий муҳитга ифлослантирувчи моддалар чиқарганлик ва оқизганлик ҳамда ишлаб чиқариш ва истеъмол чиқиндиларини жойлаштирганлик учун тўлов табиатни муҳофаза қилиш жамғармасига келиб тушади.

Ўзбекистон Республикасининг қонунларида, маҳаллий давлат ҳокимияти ва бошқарув идораларининг қарорларида табиатдан фойдаланганлик учун тўловлардан озод қилиш ҳоллари, шунингдек бошқа солиқ имтиёзлари назарда тутилиши мумкин.

Табиий ресурслардан фойдаланганлик учун ва зарарли моддаларни чиқарганлик (оқизганлик) учун тўловларни амалга ошириш корхона, бирлашма ва ташкилотни, шунингдек айрим шахсларни экология тадбирларини бажаришдан ва етказилган зарарнинг ўрнини қоплаш мажбуриятидан озод этмайди.

35-модда. Табиатни муҳофаза қилиш жамғармалари

Табиатни муҳофаза қилиш тадбирларини пул билан таъминлаш учун Ўзбекистон Республикаси Табиатни муҳофаза қилиш давлат қўмитаси ва унинг жойлардаги идоралари ҳузурида табиатни муҳофаза қилиш республика жамғармаси ҳамда маҳаллий жамғармалари ташкил этилади.

Табиатни муҳофаза қилиш жамғармаларини таркиб топтириш ва улардан фойдаланиш тартиби Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланадиган Табиатни муҳофаза қилиш жамғармалари тўғрисидаги низом билан белгилаб қўйилади.

Табиатни муҳофаза қилиш жамоат жамғармалари аҳолининг, корхоналар, муассасалар, ташкилотлар, жамоат бирлашмаларининг ихтиёрий бадаллари ва бошқа манбалар ҳисобидан, шунингдек ажнабий юридик шахслар ва фуқароларнинг ажратмалари ҳисобидан ҳосил бўлади. Жамоат жамғармаларини ташкил этиш ва сарфлаш тартиби тегишли жамоат бирлашмалари томонидан тасдиқланадиган табиатни муҳофаза қилиш жамоат жамғармалари тўғрисидаги низомлар билан белгилаб қўйилади.

36-модда. Экология суғуртаси

Ўзбекистон Республикасида атроф табиий муҳитнинг ифлосланиши ва табиий ресурслар сифатининг ёмонлашуви оқибатида зарар етиши ҳолларини назарда тутиб корхоналар, муассасалар ва ташкилотларнинг мол-мулки ҳамда даромадлари, фуқароларнинг ҳаёти, саломатлиги ва мол-мулки ихтиёрий ҳамда мажбурий суғурта қилинади.

Экология суғуртасининг тартиби ва шартлари Ўзбекистон Республикасининг қонунларида белгилаб қўйилади.

37-модда. Табиатни муҳофаза қилиш тизимидаги рағбатлантириш

Табиатдан оқилона фойдаланиш, атроф табиий муҳитни муҳофаза қилишни рағбатлантириш:

корхоналар, муассасалар, ташкилотлар ва фуқаролар табиий ресурслардан оқилона фойдаланиш ва табиатни муҳофаза қилиш чора-тадбирларини амалга оширганлари тақдирида уларга солиқ солишда имтиёзлар бериш;

табиий ресурслардан оқилона фойдаланиш ва табиат муҳофазасини таъминлаш борасидаги чора-тадбирларни рўёбга чиқариш учун имтиёзли шартларда қисқа муддатли ва узоқ муддатли кредитлар (ссудалар) бериш;

асосий ишлаб чиқариш фондлари учун юқори амортизация нормалари белгилаш;

атроф табиий муҳитга ифлослантирувчи моддалар чиқариш ва оқизиш ҳамда чиқиндиларни жойлаштириш барқарор суръатда пасайтириб борилган тақдирда бундай моддаларни чиқарганлик ва оқизганлик ҳамда чиқиндиларни жойлаштирганлик учун тўловларни камайтириш;

табиатни муҳофаза қилиш жамғармалари маблағларининг бир қисмини ифлослантирувчи моддалар чиқариш ва оқизишни камайтириш чора-тадбирларини рўёбга чиқариш мақсадида корхоналар, муассасалар, ташкилотлар ва айрим шахсларга фоизли қарзлар сифатида шартнома асосида бериш орқали амалга оширилади.

IX. ФАВҚУЛОДДА ЭКОЛОГИЯ ВАЗИЯТЛАРИ

38-модда. Фалокатларни ва уларнинг экологияга зарарли оқибатларини бартараф этиш

Фалокат содир бўлган тақдирда корхона, муассаса ёки ташкилотлар фавқулодда экология вазиятларига мўлжалланган ўз ҳаракат режаларига мувофиқ фалокатни бартараф этишга дарҳол киришишлари шарт. Айни вақтда улар фалокат ҳақида ва уни бартараф этиш юзасидан кўрилаётган чора-тадбирлар тўғрисида маҳаллий давлат ҳокимияти ва бошқарув идораларига, давлат табиатни муҳофаза қилиш идораларига, шунингдек бундай фалокатларнинг экологияга зарарли оқибатларини бартараф этишга ихтисослашган хизматларга дарҳол хабар қиладилар.

39-модда. Фавқулодда экология вазияти ва экология офати минтақалари

Хўжалик фаолияти ва бошқа йўсиндаги фаолият, табиат стихияли кучларининг вайрон этувчи таъсири ёхуд рўй берган фалокат ёки ҳалокат натижасида муайян ҳудудларнинг, шу жумладан сув ва ҳаво бўшлиғининг атроф табиий муҳитда инсон саломатлигига, табиий экология тизимларининг, ўсимлик ва ҳайвонлар генетик фондларининг ҳолатига таҳдид солувчи барқарор салбий ўзгаришлар содир бўлаётган қисми фавқулодда экология вазияти минтақалари деб эълон қилинади.

Муайян ҳудуднинг табиат мувозанати, табиий экология тизимлари бузилиши билан боғлиқ ҳолда табиий муҳитда барқарор ёки тузатиб бўлмас ўзгаришлар рўй берган ёки рўй бераётган қисми экология офати минтақалари деб эълон қилинади.

Фавқулодда экология вазияти ёки экология офати минтақалари деб эълон қилиш тўғрисидаги қарор қонунларда белгилаб қўйилган тартибда қабул қилинади.

Фавқулодда экология вазияти ва экология офати минтақаларида шу вазиятни келтириб чиқарган ишлар тўхтатиб қўйилади, атроф табиий муҳитга зарарли таъсир этувчи фаолият (аҳолига хизмат кўрсатиш билан боғлиқ фаолият бундан мустасно) тақиқланади, табиий муҳитни тиклаш ва соғломлаштириш чора-тадбирлари кўрилади.

40-модда. Экология нуқтаи назаридан хавф туғдирадиган вазиятлар

Экология нуқтаи назаридан хавф туғдирадиган вазиятлар деганда Ўзбекистон Республикаси Табиатни муҳофаза қилиш давлат қўмитаси томонидан биринчи даражали хавфли моддалар жумласига киритилган ўта заҳарли, кучли таъсир этувчи заҳарли моддалар, радиоактив ва бошқа моддаларни сақлаш, ташиш ва улардан фойдаланиш чоғида атроф табиий муҳитнинг ортиқча даражада ифлосланиши, табиат тизимларининг шикаст топиши, инсон саломатлиги ва ҳаётига зиён етиши таҳдиди билан боғлиқ бўлган вазиятлар тушунилади.

Экология нуқтаи назаридан хавф туғдирадиган вазиятлар юзага келган тақдирда Ўзбекистон Республикаси Табиатни муҳофаза қилиш давлат қўмитасининг идоралари тегишли ишлаб чиқариш объектлари атрофида, транспорт магистрал йўллари бўйлаб алоҳида ҳуқуқий тартиб ўрнатадилар.

X. ХЎЖАЛИК ФАОЛИЯТИ ВА БОШҚА ЙЎСИНДАГИ ФАОЛИЯТГА ДОИР ЭКОЛОГИЯ ТАЛАБЛАРИ

41-модда. Корхоналар, иншоотлар ва бошқа объектларни жойлаштириш, лойиҳалаш, қуриш, реконструкциялаш, улардан фойдаланиш ва уларни тугатишга доир экология талаблари

Корхоналар, иншоотлар ва бошқа объектларни жойлаштириш, лойиҳалаш, қуриш, реконструкциялаш, кенгайтириш ва техника билан қайта ускуналаш, улардан фойдаланиш ва уларни тугатиш чоғида экология хавфсизлиги талаблари бажарилмоғи, табиатни муҳофаза қилиш чора-тадбирлари назарда тутилмоғи лозим.

Корхоналар, ташкилотлар, муассасалар, айрим шахслар чиқитсиз ва камчиқит технологияларни жорий этишлари, ишлаб чиқариш ва рўзғор чиқиндилари ҳосил бўлишини камайтиришлари, уларни зарарсизлантиришлари ва қайта ишлашлари, чиқиндиларни навларга ажратиш, тўплаш, кўмиб ташлаш ва улардан фойдаланиш қоидаларига риоя этишлари шарт.

Фаолияти атроф табиий муҳитга анча зарарли экологик таъсир этиши мумкин бўлган йирик халқ хўжалик объектларини ривожлантириш ва жойлаштириш тўғрисидаги қарорлар давлат экология экспертизаси хулосасига асосан Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгаши томонидан қабул қилинади.

Экология талабларига жавоб бермайдиган объектларни фойдаланишга топшириш ман этилади.

42-модда. Радиоактив ва кимёвий моддаларни ишлатиш пайтидаги экология талаблари

Корхоналар, муассасалар, ташкилотлар ва айрим фуқаролар радиоактив ва кимёвий моддаларни ишлаб чиқариш, сақлаш, ташиш, қўллаш, зарарсизлантириш ҳамда кўмиб ташлаш чоғида экология талабларига, белгиланган нормативлар ва қоидаларга риоя қилишлари, уларни қўллашнинг зарарли оқибатлари олдини олиш ва бартараф этиш чора-тадбирларини кўришлари, мазкур нормативлардан ошиб кетилган тақдирда радиация ва кимёвий хавфсизликни таъминлаш идораларини дарҳол хабардор этишлари шарт.

Радиоактив чиқиндиларни ва кимёвий моддаларни кўмиб ташлаш учун рухсатнома давлат санитария ва кон назорати идоралари билан келишилган ҳолда Ўзбекистон Республикаси Табиатни муҳофаза қилиш давлат қўмитаси томонидан берилади.

43-модда. Табиатни шовқин, тебраниш, электромагнит майдонлари ва бошқа зарарли физик таъсирлардан муҳофаза қилиш

Маҳаллий давлат ҳокимияти ва бошқарув идоралари, корхоналар, муассасалар, ташкилотлар, айрим шахслар зарарли ишлаб чиқариш шовқинлари, тебраниш, электромагнит майдонларининг ва зарарли физик таъсирлар кўрсатувчи бошқа омилларнинг олдини олиш ҳамда уларни бартараф этиш чораларини кўришлари шарт.

44-модда. Табиатни назорат этилмайдиган ва зарарли биологик таъсирлардан муҳофаза қилиш

Табиатга зарарли биологик таъсир ўтказаётган ёки ўтказиши мумкин бўлган корхоналар, муассасалар, ташкилотлар бундай таъсир оқибатларининг олдини олиш ва уларни бартараф этиш тадбирларини амалга оширишлари шарт.

Янги микроорганизмлар, вируслар ва шакллар ҳосил қилишга ва фойдаланишга, шунингдек уларни Ўзбекистон Республикасига олиб келишга фақат давлат санитария назоратининг ижобий хулосаси бўлганидагина рухсат этилади.

45-модда. Табиатни ишлаб чиқариш ва истеъмол чиқиндилари билан ифлосланишдан муҳофаза қилиш

Зарарли чиқиндиларни, шу жумладан радиация даражаси юқори бўлган радиоактив чиқиндиларни, шаҳарлар ва бошқа аҳоли пунктлари ҳудудида ва улар яқинида, аҳоли зич яшайдиган регионларда, курортларда, даволаш-соғломлаштириш минтақаларида, рекреацион минтақаларда, шунингдек сув объектлари ва сувни муҳофаза қилиш минтақаларида кўмиб ташлаш таъқиқланади.

Чиқиндиларни махсус қурилмаларда зарарсизлантириш, полигонларда кўмиб ташлаш ва тўплаш табиатни муҳофаза қилиш давлат идораларининг рухсатномаси билан амалга оширилади.

46-модда. Экология гувоҳномалари

Экология ёки гигиена гувоҳномасига эга бўлмаган, шунингдек уларда белгиланган мезонларни бузган ҳолда хом ашё ва материаллардан фойдаланиш, технология жараёнларини жорий этиш ва тайёр маҳсулотлар (шу жумладан озиқ-овқат маҳсулотлари) ишлаб чиқариш ман этилади.

Экология гувоҳномаси бериш тартиби Ўзбекистон Республикаси Вазирлар маҳкамаси томонидан тасдиқланади.

XI. ТАБИАТНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШГА ДОИР ҚОНУНЛАРНИ БУЗГАНЛИК УЧУН ЖАВОБГАРЛИК, ТАБИАТНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШГА ОИД НИЗОЛАРНИ ҲАЛ ҚИЛИШ

47-модда. Табиатни муҳофаза қилишга доир қонунларни бузганлик учун жавобгарлик

Тубандаги ҳолларда:

табиатни муҳофаза қилишнинг стандартлари, нормалари, қоидалари ва бошқа норматив-техник талабларини бузишда, шу жумладан корхоналар, иншоотлар, транспорт воситалари ва бошқа объектларни режалаштириш, қуриш, реконструкциялаш, улардан фойдаланиш ёки уларни тугатиш чоғида, экология нуқтаи назаридан хавфли маҳсулотларни чет элларга чиқариш ва чет эллардан олиб келишда ҳудуднинг белгилаб қўйилган экология сиғимини, экология нормалари, қоидаларини бузишда;

табиий бойликлардан ўзбошимчалик билан фойдаланишда, давлат экология экспертизаси талабларини бажармаганликда;

табиий ресурслардан фойдаланганлик учун, атроф табиий муҳитга зарарли моддалар чиқарганлик ва оқизганлик, қаттиқ чиқиндилар жойлаштирганлик, бу муҳитни ифлослантирганлик ва унга зарарли таъсир кўрсатишнинг бошқа турлари учун белгиланган ҳақни тўлашдан бош тортганликда;

табиатни муҳофаза қилиш объектларини қуриш режаларини, табиатни муҳофаза қилишга доир бошқа тадбирларни бажармасликда;

атроф табиий муҳитни тиклаш, унга бўладиган зарарли таъсир оқибатларини бартараф этиш ва табиий ресурсларни такрор ишлаб чиқариш чораларини кўрмаганликда;

табиатни муҳофаза қилиш устидан давлат назоратини амалга ошираётган идораларнинг кўрсатмаларини бажармаганликда;

алоҳида муҳофаза қилинадиган ҳудудлар ва объектларнинг ҳуқуқий тартиботини бузганликда;

атроф табиий муҳитга зарарли таъсирни ҳисобга олиш қоидаларини бузганликда;

ишлаб чиқариш ва истеъмол чиқиндиларини, кимёлаштириш воситаларини, шунингдек радиоактив ва зарарли кимёвий моддаларни сақлаш, ташиш, улардан фойдаланиш, уларни зарарсизлантириш ва кўмиб юбориш вақтида табиатни муҳофаза қилиш талабларини бузганликда;

атроф табиий муҳитни муҳофаза қилиш соҳасидаги давлат назоратини амалга оширувчи мансабдор шахсларнинг объектларга боришига, айрим шахслар ва табиатни муҳофаза қилиш жамоат ташкилотларига эса ўз ҳуқуқ ва вазифаларини рўёбга чиқаришларига тўсқинлик қилганликда;

атроф табиий муҳитнинг ҳолати ва унинг ресурсларидан фойдаланиш тўғрисида ўз вақтида ва тўғри ахборот беришдан бош тортганликда айбдор бўлган шахслар Ўзбекистон Республикасининг қонунларига биноан интизомий, маъмурий, жиноий ва бошқа йўсиндаги жавобгарликка тортиладилар.

48-модда. Атроф табиий муҳитга зарарли таъсир кўрсатаётган объектлар фаолиятини чеклаш, тўхтатиб қўйиш, тугатиш ва ўзгартириш

Корхоналар, ташкилотлар, иншоотлар ва бошқа объектларнинг инсон саломатлигига ёки яшаш шароитига, табиий ресурсларга, алоҳида муҳофаза қилинадиган ҳудудларга зарарли таъсир этган ёки бундай таъсир этиш хавфи туғилган тақдирда уларнинг фаолияти чекланиши, тўхтатиб қўйилиши, зарарли таъсир этиш сабабларини бартараф этишнинг имкони бўлмаган тақдирда эса тугатилиши ёки ўзгартирилиши мумкин.

Бундай объектларнинг фаолиятини чеклаш, тўхтатиб қўйиш, тугатиш ёки ўзгартириш ҳамда айни вақтда уларни пул билан таъминлашни тўхтатиш хусусидаги қарорларни давлат ҳокимияти ва бошқарув идоралари, ўз ҳуқуқ доирасига мувофиқ табиатни муҳофаза қилиш идоралари чиқарадилар.

49-модда. Табиатни муҳофаза қилиш қонунларини бузиш оқибатида етказилган зарарнинг ўрнини қоплаш мажбурияти

Атроф табиий муҳитга зарар етказган корхоналар, муассасалар, ташкилотлар ва айрим шахслар етказган зарарни, шу жумладан бой берилган фойда ўрнини қонунларга мувофиқ қоплашлари шарт.

Экология талабларини бузганликда айбланаётганларнинг маъмурий ёки жиноий жавобгарликка тортилиши уларни атроф табиий муҳитга етказилган зарарни қоплаш мажбуриятидан озод этмайди.

50-модда. Табиатни муҳофаза қилиш қонунларини бузганлик учун иқтисодий жавобгарлик

Табиатдан махсус равишда фойдаланишни оқилона амалга оширмаганлик, атроф табиий муҳитга ифлослантирувчи моддалар чиқариш ва оқизишни, ишлаб чиқариш ҳамда истеъмол чиқиндиларини жойлаштиришни норматив лимитларда белгиланганидан кўпайтириб юборганлик учун корхоналар, муассасалар, ташкилотлар ва айрим шахсларга Ўзбекистон Республикасининг қонунларига мувофиқ оширилган солиқ солиниши керак.

Тегишли ҳолларда маҳаллий давлат ҳокимияти ва бошқарув идораларининг, табиатни муҳофаза қилиш идораларининг қарорига мувофиқ айтиб ўтилган қоидабузарликларнинг сабабларига барҳам берилгунга қадар юридик ва жисмоний шахсларнинг хўжалик фаолиятини пул билан таъминлаш тўхтатиб қўйилиши мумкин.

51-модда. Табиатни муҳофаза қилишга доир қонунларни бузиш оқибатида зарар етказилишида айбдор бўлган мансабдор шахслар ва бошқа ходимларнинг жавобгарлиги

Корхоналар, ташкилотлар ҳамда муассасаларнинг атроф табиий муҳитга, инсон саломатлиги ва одамларнинг мол-мулкига, халқ хўжалигига етказилган зарарни қоплаш юзасидан чиқимдор бўлишида айбдор бўлган мансабдор шахслар ва бошқа ходимлар Ўзбекистон Республикаси қонунларига биноан моддий жавобгар бўладилар.

52-модда. Экология нуқтаи назаридан зарарли фаолиятни тўхтатиш хусусидаги даъво талаблари

Юридик ва жисмоний шахслар атроф табиий муҳитга, инсон саломатлиги ва одамларнинг мол-мулкига, халқ хўжалигига зиён етказаётган экология жиҳатидан зарарли фаолиятни тўхтатиш тўғрисида судга даъво билан мурожаат қилишга ҳақлидирлар.

Суднинг экология нуқтаи назаридан зарарли фаолиятни тўхтатиш тўғрисидаги қарори айтиб ўтилган фаолиятни пул билан таъминлашни тўхтатиш учун асос бўлади.

53-модда. Табиатни муҳофаза қилиш соҳасидаги халқаро шартномалар

Башарти, Ўзбекистон Республикаси тузган халқаро шартномада ушбу Қонундагидан ёки Ўзбекистон Республикасининг табиатни муҳофаза қилишга доир бошқа қонун ҳужжатидагидан ўзга қоидалар белгиланган бўлса, халқаро шартнома қоидалари қўлланилади, Ўзбекистон Республикасининг қонунларида бирмунча қаттиқроқ талаблар белгиланган ҳоллар бундан мустасно.

Ўзбекистон Республикасининг Президенти

И. КАРИМОВ.

Тошкент шаҳри,
1992 йил 9 декабрь.

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ КЕНГАШИНИНГ ҚАРОРИ

«ТАБИАТНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШ ТЎҒРИСИДА»ГИ ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ҚОНУНИНИ АМАЛГА КИРИТИШ ТАРТИБИ ҲАҚИДА

Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгаши ҚАРОР ҚИЛАДИ:

1. «Табиатни муҳофаза қилиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни матбуотда эълон қилинган кундан бошлаб амалга киритилсин.

2. Белгилаб қўйилсинки, Ўзбекистон Республикасининг амалдаги қонун ҳужжатлари «Табиатни муҳофаза қилиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунига мувофиқлаштирилгунга қадар уларнинг ушбу Қонунга зид бўлмаган қисми қўлланилаверади.

3. Ўзбекистон Республикаси Табиатни муҳофаза қилиш давлат қўмитаси тўғрисидаги низомга тегишли ўзгартишлар киритишга оид таклифларни Ўзбекистон Республикаси Табиатни муҳофаза қилиш давлат қўмитаси уч ойлик муддат ичида Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгаши Раёсатига тақдим этсин.

4. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар маҳкамаси уч ойлик муддат ичида:

Ўзбекистон Республикаси Ҳукуматининг қарорларини «Табиатни муҳофаза қилиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунига мувофиқлаштирсин;

Ўзбекистон Республикасининг вазирликлари, давлат комитетлари, идоралари, концернлари ушбу Қонунга зид бўлган ўз норматив ҳужжатларини қайта кўриб чиқишлари ва бекор қилишларини таъминласин;

табиатни муҳофаза қилиш жамғармалари тўғрисидаги Низомни ишлаб чиқсин ва тасдиқласин.

5. Қуйидагилар ўз кучини йўқотган деб ҳисоблансин:

— 1959 йил 19 ноябрда қабул қилинган «Ўзбекистон Республикасида табиатни қўриқлаш ҳақида»ги Қонун (Ўзбекистон Республикаси Олий Советининг Ведомостлар, 1959, № 12, 6-модда);

— «Ўзбекистон Республикасида табиатни қўриқлаш ҳақидаги Қонунга ўзгартишлар киритиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Олий Совети Президиумининг 1972 йил 26 октябрдаги Фармони (Ўзбекистон Республикаси Олий Советининг Ведомостлари, 1972, № 30, 316-модда);

— «Ўзбекистон Республикасида табиатни қўриқлаш ҳақидаги Қонунга ўзгартишлар киритиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Олий Совети Президиумининг Фармонини тасдиқлаш ҳақида» Ўзбекистон Республикасининг 1972 йил 27 декабрь Қонуни (Ўзбекистон Республикаси Олий Советининг Ведомостлари, 1972, № 36, 370-модда);

— «Ўзбекистон Республикасида табиатни қўриқлаш ҳақидаги Қонун»га ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида» Ўзбекистон Республикаси Олий Совети Президиумининг 1984 йил 1 март Фармони (Ўзбекистон Республикаси Олий Советининг Ведомостлари, 1984, № 7, 110-модда);

— «Ўзбекистон Республикаси Олий Совети Президиумининг Ўзбекистон Республикасининг баъзи бир қонун актларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисидаги фармонларини тасдиқлаш ҳақида» 1984 йил 28 июндаги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг «Ўзбекистон Республикасида табиатни қўриқлаш ҳақидаги Қонун»га ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Олий Совети Президиумининг 1984 йил 1 март Фармонини тасдиқлашга доир қисми (Ўзбекистон Республикаси Олий Советининг Ведомостлари, 1984, № 19, 281-модда).

Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг Раиси

Ш. ЙЎЛДОШЕВ.

Тошкент шаҳри,
1992 йил 9 декабрь.

ЖАДАЛ СУРЪАТДА

Чиройли ва кўркам қурилган ҳар қандай бино кўпчиликни ҳайратга солиши табиий. Пишиқ-пухта қурилган иморат узоқ йиллар давомида ўз шакли-шамойилини ўзгартирмайди. Табиий офат, зилзила ҳам сифатли қурилган биноларга шикаст етказа олмайди. Ҳозирги қурувчилар меъморчиликдан яхши хабардор бўлганликлари туфайли кўп қаватли иморатларни бежирим ва сифатли қуришга эътибор беришади. Эндиликда район марказлари ва қишлоқларида бир-бирини такрорламайдиган меъморчилик санъатининг ўзига хос услубларида қурилган уй-жойлар, маъмурий идора бинолари ҳамманинг диққатини ўзига тортмоқда. Кейинги 10 йил ичида Касби райони маркази таниб бўлмас даражада ўзгарди. Кинотеатр, маданият саройлари қурилди. Ўнлаб корхона ва ташкилотлар маъмурий идора биноларига эга бўлдилар. Барча қулайликларга эга маъмурий идораларда ишлаётган ишчи ва хизматчилар қўли гул бунёдкорлар меҳнатига юксак баҳо бермоқдалар.

Касби районидаги 243-механизациялашган кўчма идора жамоаси ўтган йилни катта ютуқлар билан якунлаган эдилар. Улар қурилишга ажратилган маблағ ва материаллардан самарали фойдаландилар. Барча иморатлардаги қурилиш-монтаж ишлари муддатидан олдин уддаланди. Шоназар Сиддиқов кўчма идоранинг тадбиркор иш юритувчиларидан. У бошлиқ қурувчилар ўзларига бириктилган қурилишларни тезкорлик билан олиб боришди. Шунинг учун жамоа меҳнат аҳли маблағларни тўлиқ ўзлаштирди.

Улар шунингдек район марказида жамғарма банки биноси қурилишини ўз зиммаларига олишганди. Бу бино ҳам ўтган йил охирида фойдаланишга топширилди. Шинам ва чиройли қурилган бу иморатга кўчиб кирган буюртмачилар қурувчилардан беҳад мамнун бўлишди. Қурилиш-монтаж ишларини бажарган Олти Султонов, Гаджи Казиев, Қосим Андаев, Равшан Оралов бошлиқ бригадаларнинг ишчилари 1993 йилнинг дастлабки кунларидан янги бинолар қурилишида аввалгидай ғайрат билан ишламоқдалар. Улар район марказида кунига 10 тонна сут қайта ишланадиган сут заводи қурилишини жадал олиб боришяпти. Сут заводи қурилиши бошланганидан буён 18,5 миллион сўмлик иш уддаланди. Завод асосан темир-бетон плиталардан тикланмоқда. Қурилиш-монтаж ишларини тажрибали бунёдкорлар амалга оширяптилар. Уларга 378-механизациялашган кўчма идора қурувчилари ҳам ёрдам бермоқдалар. Бош пудрат ва ўз кучлари билан катта ҳажмдаги қурилиш-монтаж ишларини адо этаётган Шоназар Сиддиқов бошлиқ қўли гул бунёдкорлар бу йил сут заводини қуриб, муддатидан олдин ишга туширииш учун темир-бетон плиталар, қурилиш материаллари, ишчи кучларидан унумли фойдаланмоқдалар.

Ж. ЮСУПОВ.

Билиб қўйган яхши

ПОКЛАНИШ

Февраль ойлар орасида «хўрланган»идир. Бундай дейишимизнинг сабаби бор, албатта.

Қиш фасли учинчи ойи номининг келиб чиқиши қизиқ бўлган. Қадимги Римда Ой (қамарий) тақвимига амал қилинган. Бу тақвимга кўра бир йил ўн ойдан, яъни 304 кундан иборат бўлган. Бу на Ой, на Қуёш йили ҳисобига тўғри келарди. Шунинг учун эрамиздан олдинги VII асрда римликлар тақвими ислоҳ этилиб, унга яна иккита ой: ўн биринчи — январь ва ўн иккинчи— февраль қўшилди.

Янги ойларнинг иккинчиси (яъни йилнинг охирги, ўн иккинчиси) февралнн римликлар гуноҳлари учун тавба қилишга ҳамда ўлганлар хотирасига бағишладилар. Шунинг учун бу ойни ер ости олами худоси Февруус номи билан фебруариус (февраль) деб атадилар. Шу тариқа римликларнинг тақвим йили 365 кундан иборат бўлиб, у ўн икки ойга бўлинди. Февралдан бошқа йил ойларининг ҳаммаси 30 ва 31 кунлардан иборат. Натижада фақат февраль икки томонлама «хўрланган» эди: биринчидан, бошқа ойлардан қисқа, иккинчидан, ундаги кунлар йиғиндиси жуфт эди. Бу кабиса йилидан мустасно албатта.

Февраль номининг асосини ташкил этган «фебруариус» сўзи лотинча бўлиб, тозаланиш, покланиш деган маънони англатади. Эндиликда февраль ҳозирги тақвимимизнинг иккинчи ойи бўлиб қолди.

М. ТЎХТАХЎЖАЕВ.

Узоқни кўзлайдиган ҳар бир инсон, ҳар бир жамоа болалар тарбиясига бепарво бўлолмайди. Қаердаки уларга озгина саховат қилиниб, жиндай имконият яратилган экан, ўша жамоанинг гуллаб-яшнамоғи муқаррар.

Нурота районидаги «Нурафшон» болалар боғчасида кичкинтойлар учун барча қулайликлар муҳайё қилинган. Бу хайрли ишнинг ташаббускори боғча мудираси Роҳила Жонқораевадир. У саккиз йилдан бери бу аҳил жамоага раҳбарлик қилмоқда. Эндиликда боғча хоналари шинам жиҳозланган. Турли хил ўйинчоқлар сероб. Мактабгача тарбия масканида айни пайтда 25 нафар болалар тарбияланмоқда.

СУРАТДА: боғча мудираси Роҳила Жонқораева.

А. ЧАПЛИГИНА олган сурат.

«Қишлоқ ҳақиқати»нинг тарғибот-тижорат хизмати

БУЮРТМАЛАРИНГИЗНИ КЎНГИЛДАГИДЕК АДО ЭТАМИЗ

Иккинчи йилдирки, бозор муносабатлари шароитида яшаб, унинг талаблари ва қонуниятларини тобора чуқурроқ англаб бораяпмиз. Бугунги кун ҳар бир киши замонга ҳамнафас бўлишини, у билан баравар қадам ташлашини тақозо этмоқда. Айниқса хўжаликлар, корхоналар, ташкилотларнинг раҳбарлари, мутахассислари ҳозирги куннинг хусусиятларини чуқур ҳис этиб, ўз фаолиятларини унга мутаносиб равишда ташкил қилишлари, бозорнинг доимо ўзгариб турувчи талаб-эҳтиёжига зийраклик ва ҳозиржавоблик билан жавоб беришга интилишлари зарур.

Бозор иқтисодиёти шароитида тайёр маҳсулотларни, хом ашё, ускуна, машина-механизм, қурилмаларни реклама қилиш — уларнинг хусусиятларини тарғиб этиш, сотилиши ёки бирор нарсага айирбошланишини бошқаларга билдириш ғоят катта аҳамиятга эга. Бутун жаҳон миқёсида реклама, яъни тарғибот ишлари жуда ҳам ривожланган бўлиб, у ёки бу мамлакат тараққиёти кўп жиҳатдан мазкур соҳа равнақи билан белгиланади.

Бозор муносабатлари шароитида рекламанинг тутган ўрнини соддароқ қилиб тушунтириш учун қуйидагича изоҳлаш мумкин: бирор корхонада қурилиш-монтаж ишларида қўлланиладиган қурилмани ишлаб чиқариш йўлга қўйилди, дейлик. Айнан шундай ҳажмдаги ускуна бунёдкорлик ишларини олиб бораётган бошқа ташкилотга сув ва ҳаводек зарур. Қурилма ишлаб чиқараётган корхона ўз маҳсулоти ҳақида матбуот, радио, телевидение ёки бошқа воситалар орқали маълумот берса, яъни уни реклама қилса, шундай ускунани тополмай ахтариб юрган ташкилот хабар топади ва ҳар иккисининг ҳожати чиқиб, иши юришади. Жаҳоннинг барча ривожланган мамлакатларида маҳсулот таннархида уни реклма қилишга маълум маблағ сарфлаш кўзда тутилиши бежиз эмас.

Таҳририятимиз бозор муносабатлари тобора кенг миқёс касб этиб бораётганлигини ҳисобга олиб, реклама, эълон, билдирув ва тарғибот хусусиятига эга бўлган бошқа материаллар газета саҳифаларида босиб чиқарилишини кенгайтиришни лозим топди. Шу мақсадда «Қишлоқ ҳақиқати»нинг тарғибот-тижорат хизмати бўлими ташкил этилди. Хўжаликлар, корхоналар, бирлашмалар, ташкилотлар, фермерлар, барча фуқаролар, ўз маҳсулотларини тарғиб қилиш, уни сотиш, бирон бир ускуна ёки қурилмани харид этиш, айирбошлаш, бино ёхуд машина-механизмни ижарага беришга ва бошқа кўпдан-кўп масалаларга доир рекламалар, эълонлар ва билдирувларнинг газетамизда босиб чиқарилиши юзасидан таҳририятимизга буюртма беришлари мумкин. Меҳнат жамоалари, касаба уюшмалари қўмиталарига ўз ходимларини туғилган кунлари, қутлуғ эллик, олтмиш, етмиш ёшлари, юксак унвонга ёки мукофотга сазовор бўлганликлари, бошқа шодиёналар муносабати билан газетамиз орқали қутлашни, табрикнома йўллашни таклиф этамиз. Ҳар бир киши ўзининг қадрдонларини, қариндош-уруғларини, ёр-биродарларини шундай хурсандчилик кунларида муборакбод этиши мумкин. Қутлов, табрикномалар газетамизда буюртмачиларнинг хоҳишига кўра муборакбод қилинаётган кишининг фотосурати ёки тажрибали мусаввир томонидан чизилган расми билан биргаликда чоп этилади.

Шунингдек, таҳририятимиз кичик, кўҳна фотосуратларни йириклаштириш, мўътабар кишиларнинг катта расмлари рассом томонидан чиздирилишига буюртмалар ҳам қабул қилади. Шу соҳада ўттиз-қирқ йиллик тажрибага эга бўлган фотомухбиримиз ва рассомимиз буюртмаларнинг тўнгилдагидек адо этилишига кафолат беришади.

Колхозлар, совхозлар, бирлашмалар, корхоналар, ташкилотлар таҳририятимиз билан тарғибот-тижорат ишлари юзасидан ярим ёки бир йилга шартнома тузишлари ҳам мумкин. Унга кўра буюртмачининг маҳсулотлари, меҳнат жамоаси тўплаган илғор тажриба тарғиб қилинади, реклама, эълон, қутлов ва табрикномалари газета саҳифаларида тезликда босиб чиқарилиши таъминланади. Булардан ташқари таҳририятимиз шартнома тузилиб, оталиққа олинган меҳнат жамоаларидаги муаммолар ўз ечимини топишига матбуотнинг ташкилотчилиги, таъсир кучи билан кўмаклашади, ижодкорлар билан мулоқотлар ташкил этади. Шунингдек, хўжалик ёки корхона музейини янги кўргазмалар билан бойитилишига ёрдамлашиш, ишлаб чиқариш машъалларининг оилавий фотоальбомларини тайёрлаб бериш каби тадбирлар ҳам назарда тутилади.

Демак, буюртма бериш — Сиздан, уларни манзур бўладиган қилиб бажариш — биздан. Газетамиз саҳифаларида реклама, эълон, билдирув босиб чиқарилишини, шунингдек ўзаро ҳамкорлик юзасидан ярим ёки бир йилга шартнома тузишни хоҳловчи хўжаликлар, корхоналар, бирлашмалар, ташкилотлар, фуқаролар таҳририятимизга мурожаат этишларини сўраймиз. Бизга йўлланган, ташкилот раҳбари ва бош ҳисобчи имзолаган кафолат хатида банк коди, ҳисоб-китоб рақами қайд этилиши, реклама ёки эълон матни илова қилиниши зарур.

«Қишлоқ ҳақиқати» газетаси тарғибот-тижорат хизматининг манзили: Тошкент-83, Ленинград кўчаси, 32-уй, 560-хона. Қўшимча маълумотлар олиш учун телефонлар: 33-44-43; 32-54-44.

ХАТ ЁЗИНГ, ТАШРИФ БУЮРИНГ, ҚЎНҒИРОҚ ҚИЛИНГ.

Элатлар, одатлар

СИРЛИ ҚАЛЪА

Ота юртимизнинг ҳар қарич ери қадрли. Унинг тарихи эса янада эъзозлидир. Дабусия қалъаси ҳақида жуда кам биламиз. Негаки, Ўзбекистон Қомусида айнан қалъаи Дабус ҳақида биронбир таъриф келтирилмаган, фақат онда-сонда изоҳларда учратишингиз мумкин. Масалан: «Миёнқол — Миёнқолот Оқдарё билан Қорадарё оралиғидаги жой. Хонликлар даврида Бухоро билан Самарқанд ўртасида узунлиги 12 фарсанг келадиган девор олинган. Бу жой деҳқончилик учун қулай бўлиб Хатирчи, Панжшанба, қалъаи Дабус ва бошқа шаҳар ҳамда қишлоқларни ўз ичига олган. Кейинчалик Зарафшон водийсининг Самарқанд билан Хатирчи оралиғидаги ерлар (Ҳозирги Самарқанд вилоятининг Пахтачи ва Нарпай районлари ҳудуди) Миёнқол деб аталган» каби Миёнқолга берилган изоҳни Ўзбекистон Қомуси 7-том 209-бетида учратамиз.

Аввало қалъа нима? Қалъа — мудофаа мақсадида қурилган қулай ва мустаҳкам ҳарбий таянч манзили. Одатда қалъа ичида аҳоли ҳамда қўшиннинг яшаши, узоқ муддат қамал жанги олиб бориши учун зарур озиқ-овқат, қурол-аслаҳа, ўқ-дори захираси сақланади. Қалъаи Дабуснинг Зарафшон дарёси қирғоғига тақалган баландлиги 25—30 метрлик қолдиқ девори ана шундан далолат беради. Деворнинг устида бемалол 5—6 та отлиқ юриши мумкин бўлган. Тўғри, йиллар давомида бу деворлар емирилиб, шунчаки тепалик ҳолига келган. Лекин унинг Зарафшон дарёси ёқасига жойлашганлиги душман ҳужумидан сақланишда яна бир қулайлик бўлганлиги маълум. Негаки қалъа деворининг шимоли-шарқий томони ҳамон дарё сатҳидан 30—35 метр юқори бўлиб, унинг ғарб томони ҳам шундай баландликка эга. Демак, бир маҳаллар дарё қалъани айланиб оққан бўлиши мумкин. Чунки бу қалъанинг қадимийлиги ҳақида Иброҳим Мўминов ёзган «Ўзбекистон тарихи» китобининг 1-жуз, 165-бетида қуйидаги сўзларни ўқиймиз.

«Мелодий VI асрнинг 2-ярмида Мовароуннаҳр ва Хоразмда ҳокимият деҳқонлар қўлида эди. Ҳар бир деҳқон катта мулкка, қалъага, чопарларга, ҳокимларнинг ҳар бири эса ўз унвонига эга эди. Масалан, Хоразмда — Хоразмшоҳ, Бухорода — Бухорхудот, Вардонзеда — Вардонхудот, Миёнқолда — Дабусшоҳ, Самарқандда, Кешда, (Шаҳрисабз), Фарғонада ишҳид, Чочда (Тошкентда) — тудан, Усрушонда (Ўратепа) —афшин, Термизда — Термизшоҳ, Илоҳда (Оҳангарон водийси) — деҳқон деб аталган. Машҳур Мовароуннаҳр лашкарбошиси Харис ибн Сурайж аслзода деҳқонлар томонига ўтиб, Умавийлар сулоласига бошчилик қилади. Харис ибн Сурайж ҳоқон Абдумузаҳҳимнинг ҳомийлигини қабул қилади ва VIII асрнинг 30-йилларида Самарқанд ва Дабусияда Абусаид сафдошларини бирлаштиради».

Ўз-ўзидан кўриниб турибдики, Дабусия қалъаси эрамизнинг VI асригача ҳам мавжуд бўлган. Бироқ негадир Ўзбекистон Қомусида ҳам, Ўзбекистон тарихида ҳам бу қалъа ҳақида деярлик тўхталмаган. Нега? Бу бизга қоронғу. Лекин жаҳонга машҳур Заҳириддин Муҳаммад Бобур «Бобурнома» асарида қалъаи Дабус ҳақида баъзи бир қимматли маълумотларни ёзиб қолдирган. Чунончи «Ҳасан билан юриб, Чўпон кўпригидан ўтуб, Ўратепага келдим. Қанбар Али ўз вилояти Хўжанддин Асхи беги Танбалға эътимод қилиб черик маслаҳатини сўзлашгали Асхиға келур. Бу воқеа бўлғоч Танбал анибанд қилиб олиб, вилоятларининг устига юрур. Ул бир туркий масал бордурким «Инонмағил дўстунгға, сомон тиқар пўстунгға». Қамбар Али йўлда келадурғонда яёв қочиб, юз ташвишлар ила Ўратепага келур. Ўратепада эканида хабар келдиким Шайбонийхон қалъаи Дабуснинг шоҳи Боқи Тархонни босиб, сўнг Бухоро устига борибтур».

Бобур Самарқандни олгандан сўнг Дабусшоҳи Боқи Тархон минг-икки минг яроғлиқ киши бирла Кеш шаҳрига келади ва икки кундан сўнг Бобурга қўшилиб Шайбонийхонга қарши курашади. Шайбонийхон чекиниб-чекиниб Бухородаги Қоракўлни босиб олади. Қалъаи Дабусда эса бу вақтда Иброҳим Тархоннинг Аҳмад Тархон отлиқ иниси шоҳ эди. Бобурмирзо ва Боқи Тархон черик йиғиб тайёр қилгунча, Шайбонийхон қалъаи Дабусни яна босиб олади. «Элни тамом қатли ом қилди» деб хабар беради Бобурмирзо ўзининг «Бобурнома» асарида.

Демак, қалъаи Дабус Туркистон тарихида муҳим роль ўйнаган жойлардан бири бўлган. Негаки, аввал Дабусни эгалласаларгина Бухоро ёхуд Самарқандга ҳужум қила олганлар. Чунки юқорида айтиб ўтдикки, Дабус қалъаси мустаҳкам таянчлардан бири бўлган. Шунинг учун ҳам Бобурмирзо қўшинини кўпайтириб Дабусни Шайбонийхон босқинидан асраб қолмоқчи бўлган. Қолаверса, Самарқанддан ёрдам келгунча дабусияликлар мардонавор душман зарбаларини қайтарган. Ана шунинг аламига Шайбонийхон Дабусияда катта қирғин ўтказган...

Ҳозирда унинг деворидан қолган қолдиқлар текисланиб, қабристонга айлантирилган. Қабристон ичидан ўтиб боракансиз, ғарб томонга юрсангиз қадимий бир гумбазлик хонақоҳга кўзингиз тушади. Бу хилхонанинг ҳам шарқ, ҳам ғарб томонида пештоқи бўлиб, ўртаси гумбаз. Бинонинг тўрт томонида ҳам эшик бор. 80 ёшли Бувихол момонинг айтишича, бу ерда ҳазрати Баҳоуддин Нақшбандийнинг шогирдларидан бири имом Баҳранинг жасади дафн этилган. Имом Баҳрадан зўр бир бойлик қолган. У хилхонанинг жануб томонида очиқ ҳавода ётган кўктошдир. Кўктошнинг бўйи бир ярим метрлар чамасида, эни 50—60 сантиметрдир. Унинг устига ««Бисмиллоҳир раҳмонир роҳийм» сўзлари ўйиб туширилган ва атрофига дуолар ёзилган, нақшлар чизилган. Бундан ташқари, шу тошнинг тепасида яна бир қалин, катталиги тахминан бир хил бўлган тош тикка қилиб қўйилган. Хўш, бу тошнинг хусусияти нимада? Бу Кўктошнинг устидан сув ўгириб ичилса, кўкйўтал тамоман шифо топгай. Бунинг сири ҳали ҳеч кимга маълум эмас. Бу ерда яна бир аҳамиятли тош бор. Айтишларича, у сизга тақдирингиздан жимгина туриб ҳикоя қилади. Қандай дейсизми? Уни қучоқлайсиз. Қўлларингиз туташса яхши, туташмаса... Қолгани Аллоҳга аён. Бунга ҳам Бувихол момо гувоҳлик бердилар. Сўнг шуни алоҳида таъкидладиларки, «садақа радди бало», у ерда етти танга садақа қилинур ва намоз ўқиб нимаики тилак билдирилса, вожиб бўлган. Валлоҳу аълам биссавоб...

Мен ушбу хилхонани айланиб, у қалъаи Дабус харобалари устига кейинчалик бунёд этилган деган тахминга бордим. Албатта хилхонани ким, қачон қурганлиги маълум эмас. Аммо ушбу имом Баҳра хонақоси қалъаи Дабуснинг кенжа тарихидир. Қалъаи Дабус деворларининг қолдиқлари 1937—40 йилларгача ҳам бутун эди. Бироқ 1950 йиллардан кейинги умумдаҳрийлик, Аллоҳни инкор этиш, тарихни қоралаш авж олган йиллари девор қолдиқлари бузиб ташланган. Бувихол момонинг айтишларича, ўша пайтлар ҳар ҳафта шанба куни қолъаи Дабусда бозор бўлган. У ерга Хатирчи, Зирабулоқ, Пайшанба, Каттақўрғон, Тошкент, Самарқанд, Кармана, Бухоролардан савдогару харидор оқиб келган. Қалъа бозорида қўғирчоқбозлар, дорбозлар, қизиқчилар ва бошқа миллий ўйинлар намойиш этилган. Шунинг учун ҳам одамлар бозор кунини орзиқиб кутишган.

Бугунги кунда қалъаи Дабус қолдиқлари қисман йўқолган бўлса-да, бозор ҳақидаги тушунча одамлар қалбида яшамоқда. Миёнқолликлар, яъни Нарпай ва Пахтачи райони аҳли шанба кунини ҳамон қалъа куни дейишади. Асрлар оша Зарафшон дарёсига туташиб, бизгача етиб келган қалъа девори ҳамон емирилгани йўқ. Бу қалъа деворини на дарё суви, на шўрхоқ енга олмаган.

Хуллас тарихимизнинг бир бўлаги қалъаи Дабусдир. Шунинг учун ҳам бундан кейинги ёзилажак Ўзбекистон Қомуси, Ўзбекистон тарихига қалъаи Дабус тўғрисидаги пухта ўрганилган маълумотлар киритилиши зарур.

Тўлқин ЁРҚУЛОВ.

МУҲАББАТ

Ҳижронда оҳ урди
Мажнун ҳам,
Айрилиқ Фарҳодни
қулатди.
Фироқда қолганда
Шоҳсанам —
Умиди Ғарибни
куйлатди.
Аммо мен...
Айрилиқ тошлари
Эзилган кўксимга
ботмайдир.
Ўзимдек ошиқ
кўз ёшларн
Энди ҳеч хаёлим
тортмайдир.
Мен йиғлаб бўлганман
кўп тўйиб,
Армону умидлар
бегона.
Муҳаббат! — десалар,
жилмайиб —
Сўрайман: «У қандай
афсона?»
Йўқ, маним бу кўнглим
билмайди
На уни, на мену ўзини.
Кўзларга бу кун ёш
келмайди...
Маъносин МУҲАББАТ
сўзининг
Йўқ, маним бу кўнглим
билмайди!

ШОИР ИНЪОМИ

СУРАТ

Суратлар қирқилди
икки бўлакка —
Сен у тараф қолдинг,
мен бу ён қараб.
Оҳ, ёлғон экан-ку —
сиғмай юракка
Ишқ у томон қолди,
кўнгил бу тараф.

Эркалаш оҳангги ғазабга
дўнди,
Ширин ўйлар эса тиғли
хаёлга.
Нотавон пешона ёзмишга
кўнди,
Келажак айланди мавҳум
саволга.
Мен кетдим, сен қолдинг —
оралиқ чексиз,
Бу ҳудуд энг тийра
тундан-да қаро.

Бир вақтлар кўксимни
тўлдирган ул ҳис,
Бу кун битмас армон,
доғ кўксим аро!..
Суратлар... Суратга эмас,
жаллоддек —
Гўё менга тортдинг
алам тиғини.
Балки ямаш мумкин
суратларни, лек
Тиклаб бўлармикан
аввалги МЕНИ?!

САВОЛ

Кўзгуга боқдиму чўмдим хаёлга,
(Умрим ўттиз йилин қоралаб қолди!)
Пичирлаб ўзимни тутдим саволга:
«Бунча тез сочга оқ оралаб қолди?».
Ахир, қирқ ёшида қирчиллар йигит,
Дея ўқиганим ёлғондир наҳот.
Кўзларим ёнида чизиқ кетма-кет,
Гўёки, эллик йил сургандек ҳаёт...
Ўзимга яраша юмушим бордир,
(Гарчи йўқ оила, рўзғор ташвиши!)
Аммо бу фалак, оҳ, бунча ғаддордир
Умрим ёзи ўтмай, келдими қиши?
Балки бари шундан: чин дўст илинжи,
Вафоли ёр тилаб ўтган дамларим.

Оҳ, бу кун йўқолмиш юракнинг тинчи,
Ажинга дўнмоқда тортган ғамларим.
Кўзгуга боқдиму чўмдим хаёлга,
(Умрим ўттиз йилни қоралаб қолди!)
Пичирлаб ўзимни тутдим саволга:
«Бунча тез сочга оқ оралаб қолди?».
Йўқ, сира на рўзғор ва на оила —
Ташвиши йўқ менда, ёлғизман буткул.
Аммо яшагайман дил умид тўла:
Оқ тола балки бу — келгусга оқ йўл.
Оқ қўнмиш ўзгалар ташвиши ила,
Гар шундай бўлса, эй, қалбим,
рози бўл!

ШЕЪРИМ

Фақирлигим эмас, поклигим гуноҳ.
Майли, шу гуноҳим бирла ўтайин.
Кулгичларим эмас, байтларим гувоҳ—
Аслимни шеър этиб, дардим ютайин.
Мени алдаб кетган ёлғон ҳисларни
Бир-бир тутиб боғлай шеърнинг ипига.
Мени сарсон этган маккор
кўзларнинг —
Қарашларин кўмай юрак тубига —
Ва мотам тутайин унсиз ёш тўкиб,
Майли ғанимларим кулиб завқ олсин.
Рақиб кулгусидан кетайин чўкиб,
Мен кетай, бу дунё кулгига қолсин.

Дилмурод САИДОВ,

Муборакбод этамиз

Қадрли Тоҳир Тоғайназаров!

Сизни давлат хўжалигимизнинг барча меҳнаткашлари, ҳамкасбларингиз, ёр-биродарларингиз ва қариндош-уруғларингиз номидан қутлуғ олтмиш ёшингиз билан чин дилдан муборакбод этамиз. Сиз узоқ йиллардан бери ер тузувчи-муҳандис сифатида фидокорона меҳнат қилаётганингиз, хўжалигимиз ривожланишига ўзингизнинг муносиб ҳиссангизни қўшаётганлигингиз учун ҳамқишлоқларимизнинг ҳурмат-эътиборини қозониб келаяпсиз. Ўз соҳангизни пишиқ-пухта эгаллаганлигингиз ва топширилган вазифаларга сидқидил ёндашишингизни барча эътироф этади.

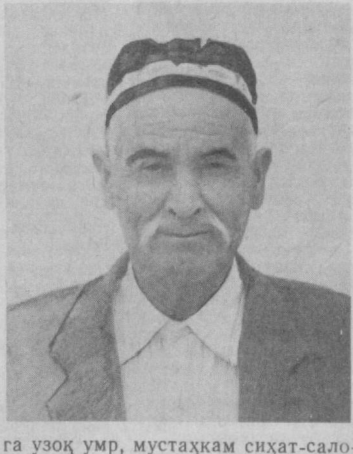

Бугунги шодиёна кунларда саккиз фарзандингиз, 30 нафардан зиёд невараларингиз Сизни даврага олиб, иззатингизни жойига қўйиб, оилангизнинг давомчилари сифатида камарбаста бўлиб турганликлари олтмиш баҳорни қаршилаган, ҳаётда қанчадан-қанча қувончу ташвишларни бошидан кечирган инсон учун энг катта бахтдир. Сизга узоқ умр, мустаҳкам сиҳат-саломатлик, хонадонингизга тинчлик-хотиржамлик тилаб, тенгдошларингиз қаторида доимо шод-хуррам юришингизни ният қиламиз.

Ғузор районидаги «Бўстон» давлат хўжалиги раҳбарияти, касаба уюшмаси қўмитаси.

Бош муҳаррир Н. ЁҚУБОВ.

Рўзнома таҳрир ҳайъати: Н. ҚАЮМОВ, М. ИСЛОМОВ, М. МИРЗАЕВ, Ҳ. РАҲМАТИЛЛАЕВ, Т. ҚЎШАЕВ, М. ҚАЮМОВ, (бош муҳаррир ўринбосари), С. САЙДАЛИЕВ (бош муҳаррир ўринбосари), О. ҒОФУРОВ (масъул котиб), Н. ОРИФЖОНОВ, Т. СОЛИЕВ, Р. ТУРСУНОВ, К. РИХСИЕВ, Э. ИБРОҲИМОВ.

МУАССИСЛАР: Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ хўжалиги вазирлиги, «Узплодовошчвинпром» концерни, Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги, «Қишлоқ ҳақиқати» журналистлари жамоаси.

МАНЗИЛГОҲИМИЗ: 700083, ТОШКЕНТ, ЛЕНИНГРАД КЎЧАСИ, 32

ТЕЛЕФОНЛАР, Муҳаррир ўринбосарлари —33-44-43, 33-16-27. Масъул котиб—33-09-93, Масъул котиб ўринбосарлари—32-56-25. Деҳқончилик бўлими—32-56-35, 32-54-51, 33-09-93. Қайта ишлаш саноати бўлими—32-56-31. Ижтимоий ҳаёт бўлими — 32-56-34. Чорвачилик бўлими—32-56-22. Мелиорация ва қишлоқ қурилиши бўлими — 32-56-33. Маданият, адабиёт ва санъат бўлими — 32-56-36, 33-09-93. Ахборот ва спорт бўлими — 32-54-54. Шикоят, хат ва маъмурий органлар бўлими — 32-54-49, 32-54-52. Безатиш бўлими — 32-58-79.

Ўзбекистон Республикаси «Шарқ» нашриёт-матбаа концернининг босмахонаси. Ленинград кўчаси, 32. Нашр кўрсаткич — 64.602. 1 2 3 4 5 6

Босишга топшириш вақти 21.00. Босишга топширилди — 18.30 Буюртма Г—63.